

KULTÚRA SLOVA

Časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu

Orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra
SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíkova, Valéria Be-
táková, Gejza Horák, Ján Ho-
recký, Ján Kačala, Ivan Masár,
Ján Matejčík, Ján Oravec, Kon-
štantín Palkovič, Matej Pova-
žaj, Jozef Ružička, Ján Sabol,
Elena Smiešková, Milan Urban-
čok

REDAKCIA

884 16 Bratislava, Nálepková 26

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 13 — ČÍSLO 6

OBSAH

SABOL, J.: Rytmický ráz slo- venčiny	193
RISOVÁ, E.: Funkcia jazyka v rozhlasových hrách pre deti a mládež	196
PUCI, J.: O jednej osobitosti v publicistickom štýle	205
SEKVENT, K.: Prepis francúz- skych mien do ruštiny a do slovenčiny	209
PALKOVIČ, K.: Hlásky <i>m</i> a <i>n</i> v prevzatých a domácich slo- vách	212

Rozličnosti

Vyjadrovanie bodového časové- ho údaja v hodinách. M. Marsinová	216
Výslovnosť mien typu <i>Hora- tius, Sallustius</i> . K. Palko- vič	219

Správy a posudky

Dobrá kniha o západoeuróp- skej integrácii. M. Pova- žaj	219
--	-----

Spytovali ste sa

Prílepná oblasť. E. Bajzíkova vá	224
---	-----

Rytmický ráz slovenčiny

JÁN SABOL

Rytmická tvár jazykovej sústavy je daná predovšetkým rozložením a pohybom prízvukných slabík, hlavných nositeľov rytmickej informácie a určujúcich prvkov prozodickej charakteristiky slova. Z konfigurácie prízvukných a neprízvukných slabík vychádza základné rytmické vlnenie jazykového prejavu — pohyb od slabiky k taktu (Sabol, 1977, s. 6). Takt je foneticko-rytmická jednotka, zvukovo priamo nadradená slabike, ktorá sa skladá z jednej až n slabík, pričom jedna slabika v ňom je prozodicky (v spisovnej slovenčine prízvukovo) zvýraznená (spodnou hranicou taktu je jednoslabičné prízvukné slovo). Ide o oporný bod rytmického pohybu, o „vedúcu“ slabiku taktu, ktorej postavenie určuje charakter tejto zvukovo-rytmickej jednotky: keď je prízvukná slabika na začiatku taktu, hovoríme o silovo zostupnom, decrescendovom takte; keď je na konci taktu, ide o vzostupný, crescendový takt; postavením prízvuknej slabiky vnútri taktu vzniká obšturný, crescendovo-decrescendový takt. Uvedieme si príklad:

Nemusíš mi svoje srdce luháť.
Hľa, už trúbi súmrak z pažíť.
Ako dúha zájdeš, ako dúha,
až sa mojich chlebov nasýtiš.

Nemusíš, veď nezllorečím, žena,
nerúham sa v hrubej nevôli,
nepadám ti, prosiac, na kolená.
Prebolí, no čože, prebolí.

V tomto úryvku z Rúfusovej básne *Nemusíš* môžeme vyčleniť nasledujúce takty: 1) *Nemusíš* mi; 2) *svoje*; 3) *srdce*; 4) *luháť*; 5) *Hľa*; 6)

trúbi; 7) súmrak; 8) z pažítí; 9) Ako; 10) dúha; 11) zájdeš; 12) ako; 13) dúha; 14) až sa; 15) mojích; 16) chlebov; 17) nasýtiš; 18) Nemusiš; 19) veď nezlorečím; 20) žena; 21) nerúham sa; 22) v hrubej; 23) nevôli; 24) nepadám ti; 25) prosiac; 26) na kolená; 27) Prebolí; 28) no čože; 29) prebolí. V uvedenom texte je 6., 19. a 28. takt obstupný, 5. takt je „neutrálny“ (chýba mu širší prozodický kontext, pozadie, na ktorom by sa vynímala prízvukná slabika; avšak vzhľadom na celkový prozodický pôdorys slovenského slova ho môžeme hodnotiť aj ako decrescendový), ostatné sú zostupné. Už aj takáto náhodná sonda do rytmickej štruktúry spisovnej slovenčiny vari výrečne naznačuje jej základné rytmické charakteristiky.

Pri taktoch rozlišujeme typy, varianty a subvarianty. Typ taktu je daný počtom slabík v ňom (1-slabičný až n-slabičný takt), variant taktu postavením prízvuknej slabiky (napríklad pri trojslabičnom takte sú varianty s prízvukom na prvej slabike — vzniká tak daktyl, s prízvukom na druhej slabike — amfibrachius a s prízvukom na tretej slabike — anapest), subvariant taktu rozložením slov v takte (podrobnejšie Sabol, 1977 a, s. 76—83).

Ako príklad uvedieme modely 6-slabičného taktu 1. a 2. variantu a ich subvarianty v spisovnej slovenčine. Používame tieto symboly: V_n (slovo podľa slabičnosti, index znamená slabikovú dĺžku slova), V_1E (enklitika — príklonka), V_1P (proklitika — predklonka), V_1P_p (jednoslabičná predložka), V_1A (jednoslabičné autosémantické [plnovýznamové] slovo), V_1S (jednoslabičné sysémantické [neplnovýznamové slovo]), V_2P_p (dvojslabičná predložka).

1. variant

x x x x x x

V_6

$V_5 V_1E$

$V_4 V_1E V_1E$

$V_3 V_1E V_1E V_1E$

$V_2 V_1E V_1E V_1E V_1E$

$V_1A V_1E V_1E V_1E V_1E V_1E$

$V_1S V_1E V_1E V_1E V_1E V_1E$

($V_1P_p V_5$)

$V_1P_p V_4 V_1E$

$V_1P_p V_3 V_1E V_1E$

$V_1P_p V_2 V_1E V_1E V_1E$

$V_1P_p V_1A V_1E V_1E V_1E V_1E$

2. variant

x x x x x x

$V_1P V_5$

$V_1P V_4 V_1E$

$V_1P V_3 V_1E V_1E$

$V_1P V_2 V_1E V_1E V_1E$

$V_1P V_1A V_1E V_1E V_1E V_1E$

$V_1P V_1S V_1E V_1E V_1E V_1E$

$V_1P V_2P_p V_1A V_1E V_1E$

$V_1P_p V_5$

$V_1P_p V_4 V_1E$

$V_1P_p V_3 V_1E V_1E$

$V_1P_p V_2 V_1E V_1E V_1E$

$V_1P_p V_1A V_1E V_1E V_1E V_1E$

zvukovo-rytmickú variantnosť, „osvieženie” rytmu [porov. napríklad kombinácie s jednoslabičnými predložkami] najmä pri komponovaní umeleckého textu.

Fixné miesto slovenského prízvuku na 1. slabike slova a tvaru spôsobuje, že v spisovnej slovenčine sa uplatňuje len 1. a 2. variant taktu (2. variant možno predpokladať vtedy, keď na čele taktu je predklonka alebo jednoslabičná neprízvučná predložka); ostatné varianty taktov sú prakticky vylúčené. Tým sa zároveň v mnohom určuje aj prozodický charakter nášho jazyka: najväčšiu frekvenciu majú v slovenčine zostupné, decrescendové takty (1. variant taktu), oveľa menší výskyt majú obstupné, crescendovo-decrescendové takty, ktoré predpokladajú „mäkký”, predklonkový začiatok, takmer úplne sú vylúčené vzostupné, crescendové takty (ide vlastne o kombináciu predklonky alebo neprízvučnej jednoslabičnej predložky a prízvučného jednoslabičného slova v rámci toho istého taktu).

Pre spisovnú slovenčinu sú — na pozadí prozodickej charakteristiky slovenského slova a dominantnej frekvencie jednoslabičných, dvojslabičných a trojslabičných slov (viacslabičné slová „tieňujú” základný rytmický pôdorys slovenčiny) — typické trochejské (trochej je dvojslabičný takt s prízvukom na prvej slabike) a daktylské, presnejšie trochejsko-daktylské a daktylsko-trochejské takty [porov. aj Miko, 1963, s. 19, 38]. Toto prirodzené rytmické podložie slovenčiny sa však svojrázne „upravuje” v slovenskej poézii, v ktorej — podobne ako v estetickom komunikáte vôbec — záleží na inovácii aj v oblasti básnického rytmu. V čom spočíva podstata tohto ozvláštnenia?

Básnici Hviezdoslavovej generácie vniesli do slovenskej prozódie „temer výlučne a programovo” (Bakoš, 1968, s. 175) jamb (dvojslabičná stopa s prízvukom na druhej slabike), teda rytmotvornú jednotku, ktorá je v napätí s prirodzeným rytmom slovenčiny, a preto sa pociťuje ako jeden zo znakov „vysokého štýlu”, „umeleckosti”, „umelosti” a „literárnej exkluzívnosti” [tamže, s. 177]. Pravda, jamb je v slovenskom verši len nestopový (hranica taktu, stopy sa tu nekryje s hranicou slova). Zároveň však rozhodujúce postavenie veršov vzostupného (jambického) rytmického spádu v slovenskej poézii ponúka možnosť na inovačné využitie trocheja, teda rytmickej jednotky odrážajúcej prirodzené rytmické vlnenie slovenčiny, v neskorších vývinových štádiách slovenského verša (Sabol, 1977 b, s. 507 a i.).

Naše poznámky vyúsťujú do záveru, že rytmický ráz jazyka závisí predovšetkým od charakteru a miesta slovného prízvuku. Pravda, je to len základný ukazovateľ rytmického pohybu. Vo vyšších jazykových jednotkách, pri výstavbe textu, prízvuk často prerastá do vetnej aktualizácie — dôrazu a spája sa s ďalšími prozodickými, suprasegmentálnymi javmi (pauza, melódia a i.).

LITERATÚRA

BAKOŠ, M.: Vývin slovenského verša od školy Štúrovej. 4. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968. 307 s.

MIKO, F.: Rytmus v próze. In: Literatúra a jazyk. Litteraria. 6. Red. O. Čepan. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1963, s. 5—61.

SABOL, J.: O rytme jazykového prejavu. Kultúra slova, 11, 1977, s. 5—8.

SABOL, J.: Prozodická sústava slovenčiny. 1. vyd. Bratislava, Metodicko-výskumný kabinet Čs. rozhlasu 1977 (a), 97 s.

SABOL, J.: Prozodický systém slovenčiny a slovenský verš. In: Studia Academica Slovaca. 6. Prednášky XIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava, ALFA 1977 (b), s. 491—515.

Funkcia jazyka v rozhlasových hrách pre deti a mládež

EVA RÍSOVÁ

Na rozhlasové hry všeobecne, a najmä na rozhlasové hry pre deti a mládež sme si zvykli ako na každodenný chlieb. Nie sú len príjemnou súčasťou našich voľných chvíľ, ale sú aj dôležitou zložkou ideovej a estetickej výchovy poslucháčov a v značnej miere plnia dôležité poslanie na poli jazykovej kultúry. Hoci rozhlasová hra má už päťdesiatročnú tradíciu, je zaujímavé, že jej doteraz jazykovedci nevenovali primeranú pozornosť. V našom príspevku sa zameriame na rozhlasovú hru pre deti a mládež a všimneme si, akú funkciu má v nej jazyk.

Rozhlasová hra patrí do oblasti dramatického umenia. Dramatika sa všeobecne pokladá za vrchol slovesného umenia. Zjednocuje epiku a lyriku. S epikou má spoločné to, že zachytáva udalosti, dej, a s lyrikou zasa, že konajúce osoby vyjadrujú svoje pocity, nálady, myšlienky a zážitky priamo. Na rozdiel od javiskových a televíznych dramatických útvarov, v ktorých na dokreslenie deja a situácie slúži úprava scény, hercov zjav, odev, gestá, mimika, svetlá a veľa iných komponentov, v rozhlasovej hre chýba zrakový vnem. Jediným sprostredkovateľom deja je tu vnem fonický, zvukový. Optické prostriedky sa môžu nahrádzať akustickými prostriedkami, no najviac sa zrakové dojmy evokujú textom. Treba teda zdôrazniť, že absencia optických prostriedkov kladie oveľa vyššie požiadavky na jazyk ako pri javiskovej a televíznej hre. Autor rozhlasovej hry pre deti a mládež musí mať navyše na zreteli aj rozličné vekové stupne poslucháčov, ktorým svoju hru adresuje. Nielenže musí týmto požiadavkám prispôbiť

tému, no v súvislosti s témou musí starostlivo vyberať lexikálne, štylistické aj kompozičné prostriedky vhodné pre príslušný vekový stupeň.

Rozhlasová hra všeobecne a rozhlasová hra pre deti a mládež osobitne je svojou jazykovou špecifickosťou pre jazykovedca vhodným objektom skúmania. Zaujímavé by bolo napr. skúmať viac hier od toho istého autora, ďalej je tu otázka prekladu a nemenej pozoruhodná otázka dramatizácie prozaickej, prípadne veršovanej literárnej predlohy. Je prirodzené, že pôvodných rozhlasových hier nie je toľko, aby stačili saturovať potreby rozhlasového vysielať. Preto sa pristupuje k dramatizácii hodnotných literárnych predlôh. Vďaka takýmto dramatizáciám sa mládeži sprístupnili niektoré diela svetových autorov, ako J. Verna, V. Katajeva, A. Gajdara, Ch. Dickens, M. Twaina a mnohých iných, ale aj diela domácich autorov, napr. M. Kukučina, F. Kráľa, P. Jilemnického atď. Zaujímavé by bolo napr. porovnávať jazyk dramatizovaného diela s jazykom predlohy.

Na niektoré problémy z oblasti rozhlasovej hry, ktoré by si zaslúžili pozornosť jazykovedcov, upozornil B. Havránek (1977). Za prvý takýto problém označuje udržanie pozornosti poslucháča, aby dobre zvládol celok. Tu má dôležitú úlohu dĺžka rozhlasovej hry a jazyk, ktorý nemá vybočovať z rámca bežného a všeobecne prístupného jazyka národného celku.

Druhý problém vidí B. Havránek v rozčlenení celku. Namiesto hudobných vložiek, ktoré zastupujú padajúcu oponu, vidí východisko aj tu v čisto jazykových prostriedkoch, napr. v silnom klesnutí hlasu pri závere dialogického celku a vo výraznej pomlčke.

Za ďalší problém pokladá zvukovú diferenciáciu konajúcich osôb, aby nebolo treba opierať sa iba o oslovenie partnera, aj keď istá zvuková diferenciácia je prirodzená. Hoci rozprávajú rozliční ľudia, predsa isté výraznejšie diferencovanie by bolo vždy dobrou podporou porozumeniu. Toľko z myšlienok B. Havránka.

Dominantné postavenie slova v rozhlasovej dramatickej tvorbe má vplyv na prácu všetkých účastníkov tvorivého procesu vedúceho k hotovému dielu, no určujúca je tu úloha autora. Rozhlasová hra učí autora vážiť si ho, cieľavedome a maximálne funkčne s ním narábať, ale súčasne ho inšpiruje k umeleckým výbojom, k experimentovaniu, a na toto hľadanie mu poskytuje takmer neobmedzený priestor. To platí nielen v oblasti slova, ale aj vo výbere tematiky, v spôsobe motivácie, v tvárnych postupoch atď. Nehmotnosť rozhlasových prostriedkov umožňuje autorovi spracovať motívy a príbehy, ktoré vyžadujú vziať do úvahy viaceré časové a priestorové roviny, pri ktorých sa ohnisko deja dynamicky mení a posúva. Navyše, rozhlasová hra unesie neobyčajne mnohotvárnny a široký register materiálu bohatého na

umelecké motívy. Závisí potom iba od autora, ako vie tento materiál funkčne zjednotiť, myšlienково a dramaticky zopäť a pretvoriť do jednotného celku.

O tom, ako sa s týmito teoretickými požiadavkami vyrovnávajú autori v praxi, ukážeme na dvoch pôvodných rozhlasových hrách pre deti a mládež.

Pôvodná rozprávková hra Eleny Čepčekovej *Belasý krčah* je adresovaná najmladším poslucháčom, deťom predškolského veku. Pre myslenie dieťaťa tejto vekovej skupiny má veľký význam tvorivá obrazotvornosť. Dieťa nerobí rozdiel medzi skutočnosťou a domýšľaním, medzi skutočným zážitkom a predstavou. V jeho zážitku sa črty skutočnosti zastierajú fantazijným výkladom, pričom veľkú úlohu hrajú city. Fantázia predškolského dieťaťa sa prejavuje v tom, že je prístupná rozprávkam. Veci, ktoré sú v skutočnosti nemožné, majú preň veľkú príťažlivosť. Dôležitú úlohu zohráva tu jednoduchosť námetu, výrazné ohraničenie dobra a zla, zaujímavé konanie postáv, uspokojivé a zmierlivé zakončenie — a čo je osobitne dôležité — zrozumiteľná koncepcia hry a sila výrazových prostriedkov. Všetky uvedené kritériá spĺňa hra *Belasý krčah* v plnej miere.

V hre ide o príbeh lásky rapavého a hrbatého dedinského hrnčiara Ondreja k namyslenej dedinskej krásavici Ilone. Ilona sľúbi Ondrejovi svoju priazeň, ak jej spraví krčah z *takej hlíny ako vtáčie hlásky. A nesmel by mať takú hnedú glazúru ako mliečnik, ale belasú, tuhšiu ako to nebo nad nami. A z toho krčaha by musela pri každom naklonení vytekať voda číra ako krištál*. Ondrej za pomoci nadprirodzených síl splní Iloninu žiadosť a navyše sa zbaví hrbu a rapavej tváre. Na jeho šťastie však doplatí celá dedina, lebo Hron vyschne a všetko hynie od smädu. Keď Ondrej vidí, čo spôsobí, zriekne sa svojho šťastia. Nadprirodzené sily ocenia jeho obeť a všetko sa dobre skončí. Hron sa opäť naplní vodou a Ilona si Ondreja zamiluje nielen pre peknú tvár, ale najmä pre jeho dobré srdce.

Lexika Eleny Čepčekovej sa opiera o jadro slovnej zásoby, o slová, ktoré súvisia s každodenným životom na dedine. No miestami použije aj výraz, ktorý svojou novosťou a krehkou krásou osobitne upúta pozornosť. Také je napr. sloveso *rozzvonkať* v spojení *slnko už rozzvonkalo pramienky*. Nezvyčajné je aj prídavné meno *uzváraná* namiesto *spotená, udýchaná*. Autorka sa vyhýba abstraktným slovám, a keď ich použije, zvolí si výraz menej bežný, no dobre zrozumiteľný, napr. *peknota* namiesto *krása, vábnosť* namiesto *mámenie* (*bola to vábnosť sladká, krutá*). Dedinský kolorit dodávajú hre slová ako *mrváň, radostník* (názvy koláčov používaných pri svadobných obradoch), *dievocká* (pieseň), *častovanie, lichva*, ďalej spojenia ako *strúžik vody, voda začala zurčať*. Pôsobivé sú napr. spojenia *nenašiel ani chlpek*

[rozumie sa tráva] *na odkosenie* alebo typicky dedinský spôsob ponúkania *nate koláčiky* namiesto *nech sa páči koláčiky*. Atmosféru dedinského dvora autorka pekne charakterizuje volaním na sliepky *Pi, pi, pi, na, moja, na*. Aj jej prirovnania sú zrozumiteľné a krásne vo svojej jednoduchosti, napr. *jazyk ostrý ani britva, voda čira ako krištál, oči dobré a jasné ako studničky, šťastie horkne ako blén*. Neobyčajne pôsobivé je prirovnanie vychádzajúce z kontrastu medzi konkrétnym a abstraktným *hlina ako vtáčie hlásky* alebo *a nesmel by mať [krčah] takú hnedú glazúru ako mliečnik, ale belasú, tuhšiu ako to nebo nad nami*. Označovanie intenzity farieb prívlastkom *tuhý* namiesto *tmavý* bývalo kedysi na dedine bežnejšie. S mierou je v hre použitá aj frazeológia, napr. *teraz ti už ovisol nos; čo jej múti hlavu*. Dnešné deti možno už nevedia, čo značí *mazať podstienku*, no rozprávky nepočúvajú iba deti, sviatočnú náladu vedľa ony navodiť aj starším poslucháčom a mnohým z nich tieto slová vyvolajú spomienky na zážitky z mladosti. Do celkového lyrického ladenia hry sa dobre začleňuje miestami aj dosť archaický spôsob vyjadrovania, napr.: *Len prečo si tak zanedbal živobytie...* alebo *Akým činom sa ti chrbát vystrel?*

Aj z kompozičného hľadiska je hra zaujímavá. Postava rozprávača rámcuje dej. Na začiatku uvádza hru prológom, na konci ju uzaviera epilógom. Vnútri deja plní vysvetľovaciu funkciu. V hre vystupujú skutočné bytosti — Ondrej, otec, matka, Paľo, Ďuro, Zuza, Hana, stariec, zväč, no popri nich významne zasahujú do deja zem, čakanka, balvan. Kým živé bytosti sa medzi sebou rozprávajú formou bežných dialógov, rozhovor Ondreja s hlasom zeme, balvana a čakanky sa realizuje viazanou rečou, vo veršoch, napr.:

Ondrej

Oj, ty zem prajná, ty zem rodná,
nechaj ma načrieť do tvojho dna,
vyjav mi, kde je hlina taká,
čo bude zunieť hlasom vtáka.

Zem

Naber si hlíny, tu ju máš.
No ty mi za jej hladkosť dáš
rapavosť líc a tvrdosť tváre,
aby sa ničie nohy staré
nešmýkali tu, netrúpili.

Hronu sa Ondrej prihovára spevom. Jeho pieseň má ráz ľudovej piesne s charakteristickým paralelizmom:

Ondrej (spieva)

Ej, Hron belasý, ty čistá vodička,
odkiaľže vyvieraš, z akého hrnčička?
Keby si vyvieral zo srdca obrovi,
aj za ním vykročiť dneska som hotový.
Keby si vyvieral oblohe spod päty,
nadvihnem jej farchu plecami opretý.

Príležitostné verše vkladá autorka do úst aj zväčovi na svadbe:

Zväč

Podľa nášho prania — želania
obišiel som známych i celú dedinu
a pozvoľával som širokú rodinu,
aby sa čoskoro u vás stanovili,
na sobáš odviedli u vás párik milý,
aby pri vás stáli v deň veľkej radosti.
Všetci prisľúbili vyhovieť žiadosti.

Na starý ľudový zvyk topenia Moreny upomína spev mládeže:

Hej Zima — Morena, kdeže si bývala?
I hore, i dole, podľa svojej vôle
Morenááá...

Dialógy sa nevymykajú z rámca bežných hovorových dialógov charakterizovaných prerušovanosťou, úryvkovitosťou, emocionálnosťou, výzvovosťou a striedaním modálnosti viet:

Ondrej

Nie, to nie, Ilona, keď sme neprezradili hneď... Vieš, čo by sa stalo? Ľudia by nás zatratili, ruvali by sa o vodu od krčah by rozbili. A voda by aj tak nestačila. Sila prameňa môže ožiť iba tam... iba... Nespytuj sa viac!

O jazyku Čepčekovej hry *Belasý krčah* by sa dalo povedať jej vlastnou rečou, že sa v nej autorke podarilo „rozzvonkať“ veľa krás nášho jazyka.

Ďalšia hra, ktorej venujeme pozornosť, je humoreska *Posledný kráľ* od Milana Ferku. Táto hra je určená deťom stredného školského veku, asi od 9 do 14 rokov. Tento vek sa podľa niektorých psychológov nazýva aj táravým. V tomto období sa chlapci začínajú od dievčat odlišovať svojimi záujmami, čo súvisí s celkovým dozrievaním. Od snovosti sa začínajú orientovať na realitu. Tento sklon možno pozorovať najmä v čitateľských záujmoch. Dieťa dáva prednosť skutočným námetom a chce sa stotožniť s hlavným hrdinom. Zaujímajú ho také

príbehy, v ktorých hrdinovia vykonávajú smelé činy, sú odvážni a čestní. Ku koncu tejto fázy začína prevládať záľuba v dobrodružstvách, pričom humor je vzácnou hodnotou. No a práve takémuto vkusu zodpovedá humoreska, o ktorej je reč.

Bratia Ďuro a Fifino sa cez prázdniny nudia v letnej horúčave doma a snívajú o tajomnom ostrove. Túžba sa im uskutoční vo sne. Ako stroskotanci zachránia sa na ostrove Jar, ktorému vládne kráľ Ja Prvý so svojím sluhom Obuškom. Bratia sa s nimi dostanú do konfliktu pre zdanlivý trón. Napokon sa všetko dobre skončí a chlapci sa šťastlivo stretnú aj so svojou priateľkou Janou, o ktorej si mysleli, že zahynula vo vlnách.

V hre *Posledný kráľ* sa humor dosahuje takmer výlučne jazykovými prostriedkami. Okrem slov patriacich do jadra slovnej zásoby sa tu stretáme už aj so slangovými výrazmi — *tranzistorák*, *slabingri*, *focík*; humorne pôsobia slangové pozdravy *ahoj* a *čaute* v spojeniach s podstatnými menami *kráľ* a *výsosť*. Kde-tu sa zjavujú aj expresívne slová ako *odroni*, *odkundesi*, *zgegnúť*, *žalobaba*, *krepy* (*krepe karty*), ďalej prevzaté slová *raport*, *senzácia*, *audiencia*, *howgh*, *šupito-presto* (hovorovo pretvorené *subito*), čo obidvoje značí rýchlo. Komiccko-vznešene pôsobia pomenovania osôb motivované výškou postavy — *ty vyšší*, *ty nižší* alebo *vaša výsosť*, *vaša nízkosť*. Nájdú sa tu aj nižšie hovorové prvky, napr. *pome kravičky* namiesto *podme*... V dialógu 12—14-ročných chlapcov komicky vyznievajú metafory *jediný svetlý bod*; *chápem, akú máš na srdci ranu* alebo nadnesené vyjadrenie *odložiť odpočinok*. Humorný účinok dosahuje autor aj hravým tvorením slov: *ty nie si básnik*, *ty si hotový klobásnik* alebo aj takou nákladnou konštrukciou ako *Som zvedavý, akú báseň vycedíš spomedzi svojich ďasien*. No ťažisko humoru spočíva v tejto rozhlasovej hre doslova v hre so slovami. Fifino rád rozpráva vo veršoch a chce tomu priučiť aj Ďura:

Fifino

No, no. Ak budeme dnes dobre večerať, naučím ťa rýmovať.

Ďuro

Naozaj?

Fifino

Naozaj. Je to celkom jednoduché, počúvaj: nádcha je po česky rýma. Zjari býva veľa rým. Brat si ju priniesol z Ríma, a tak vlastne vzniká rým.

Ďuro

Fifino, ty si hotový Riman! Hotová Rimavica. Ako ťa počúvam, naozaj si uvedomujem, že to nie je nič ťažké. Už to viem, počúvaj; Nádcha je po česky rýma, zjari jej býva strašne moc, brat si ju priniesol z Prahy, a tak vlastne vzniká rým.

Po citovanom nevydarenom pokuse sa Fifino takto prihovára Ďurovi:

Fifino

Oh, ty ozembuch! Na rýmy treba mať čuch! Uvedom si, že rým je súzvuk na konci slov alebo veršov. Vezmi napr. také slovo trón. Zrýmuje sa s ním aj citrón a fištrón, ale aj pozitrón, elektrón a cyklotrón. Napríklad: videl som jeden patrón a dvanásť matrón. Alebo...

Tieto slová zachytil kráľov sluha Obušok, referuje o nich svojmu vládci a v hre nastáva dramatický obrat — strach o trón. Prebieha to takto:

Obušok

Sú dvaja, mladí, ale ohromne nebezpeční. Nezaoberajú sa maličkostami, ale iba tým hlavným, vašim trónom. Na vlastné uši som počul, ako ho chcú zničiť a nahradiť novým trónom, ktorý sa bude volať elektrón alebo aj cyklotrón!

Kráľ

Vravíš cyklotrón? Tak to je vážne sprisahanie. Hm, hm, tak ja aby som opustil svoj trón a oni nastolia seba na svoj cyklotrón.

Obušok

Majú v zásobe niekoľko trónov. Napríklad pozitrón, dokonca aj fištrón.

Ďalšie humorné situácie vyplývajú zo zákazu používať osobné zámeno *ja* nielen v samostatnom postavení, ale aj ako slabiku v rozličných slovách, napr.:

Obušok

To je nič. Aby ste vedeli, na ostrove Jar nik nemôže hovoriť „ja“, len jeho výsosť Ja Prvý. Tysné?

Fifino

Nehovorí sa tysne, ale „fisne“.

Kráľ

Hehehe, slabingri, nedochôdčatá. Obušok, vysvetli im to.

Obušok

Prirodzene, že som chcel povedať — s dovolením vašej kráľovskej výsosti — jasné, lenže to náleží vysloviť iba jeho jasnosti, tysné? My smieme hovoriť len tysné, onsné, mysné, vysné, onisné. Tysné?

Fifino

Ach tak! Rozumiem. My môžeme jesť len tyblká alebo tyhody...

Ku koncu hry sa autor pohráva so slovom *kráľ* a jeho odvodeninami.

Jana	Veru, akýže to kráľ, keď tu nemá nič kráľovské. A u nás... No, povedz, Ďuro — Kráľova hoľa.
Ďuro	Kráľova studňa
Fifino	Kráľovany
Ďuro	Kráľova Lehota, Kráľová nad Váhom, Kráľová pri Senci
Jana	Kráľovec
Ďuro	Kráľovice
Jana	Kráľov Chlmec

Jazykovými prostriedkami charakterizuje autor aj citový vzťah chlapcov ku kamarátke Jane. Kým na začiatku Fifinovo srdce prekypuje k nej hlbším citom, ku ktorému sa síce Fifino nepriznáva, rozpráva vo veršoch. Ďurovi vtedy ešte veršovanie nejde. No len čo sa karta obráti a Ďuro zbadá, že by jeho city mohla Jana opätovať, z ničoho nič mu idú verše samy na jazyk a Fifino, cítiac Janino ochladnutie, prestáva veršovať. Možno teda povedať, že veršované zložky hry slúžia aj na vyjadrenie vnútorného citového sveta bratov Ďura a Fifina.

Dialógy nadväzujú — ako sme už čiastočne aj ukázali — na seba plynulo, skladajú sa z krátkych, intonačne ľahko zvládnuteľných celkov so striedajúcou sa modálnosťou. Vyskytujú sa v nich prerývané výpovede a elipsy. Miestami má elipsa aj zvukomalebnú funkciu, napr. keď Obušok oslovuje kráľa: *Krá... krá... vaša krá...* chce povedať kráľovská, no vzniká tým zvuk podobný krákanu vrán, čo kráľ v nasledujúcej replike ihneď komentuje: *Nekrákaj mi tu, Obušok!* Že autor aj meno kráľovho sluhu volil s istým zámerom, svedčí šikovná aktualizácia názvu známej rozprávky *Obušok von z vreca*:

Kráľ

...a teraz, Obušok, von z vreca všetko, čo vieš...

Aj keď sme nevyčerpali všetky jazykové postupy autora v tejto hre, naznačili sme, akými jazykovými a kompozičnými prostriedkami sa mu podarilo dosiahnuť cieľ — rozosmiať poslucháča a súčasne nevtieravo ukázať, aké potrebné je v živote kamarátstvo a aké zbytočné a smiešne vyvyšovanie vlastnej osoby.

Hoci je rozhlasová hra pre deti a mládež pomerne mladým výhon-

kom na kmeni dramatického umenia, získala si veľkú popularitu. Ako sme už na začiatku spomenuli, vplýva nielen na ideovo-estetickú výchovu mladých poslucháčov, ale má nemalý podiel aj na jazykovej výchove. Jazyková zložka je pri rozhlasových hrách pre deti a mládež mimoriadne dôležitá, lebo rozširuje slovnú zásobu, pomáha rozvíjať fantáziu a hravosťou priťahuje k jazykovým problémom. Treba jej preto venovať osobitnú starostlivosť. Mladý človek a najmä dieťa citlivo zachytáva všetko, dobré i zlé. Nemá ešte dostačujúce skúsenosti, ktoré by mu pomohli rozoznať plevy od čistého zrna. To je dôvod, prečo sa v rozhlasových hrách určených deťom a mládeži treba vyhýbať všetkému, čo by narúšalo spisovnú normu, opatrne sa musí narábať aj so slangom, nárečovými alebo expresívnymi slovami, skrátka so všetkými prvkami, ktoré sa v spisovnom jazyku pocitujú ako príznakové. Pravda, ak sú tieto prostriedky použité funkčne a s citom pre mieru, nemožno mať proti nim námietky, lebo veľa ráz sú nevyhnutné na dokreslenie prostredia, na charakteristiku postavy a pod. Podľa hier, ktoré sme prečítali a ktoré sporadicky sledujeme, možno povedať, že rozhlasová hra pre deti a mládež robí na poli jazykovej kultúry nemalý kus záslužnej práce. Vďaka za to patrí nielen autorom, ale aj skúseným dramaturgom.

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava*

LITERATÚRA

- CLAUS, G. — HIBSCH, H.: Psychológia dieťaťa. Bratislava, SPN 1965. 346 s.
 HAVRÁNEK, B.: Poznámky k padesátiletému jubileu rozhlasu a rozhlasové hry. Slovo a slovesnosť, 38, 1977, s. 169.
 IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M.: K analýze štýlu drámy. Slovenská reč, 29, 1964, s. 151—165.
 MISTRÍK, J.: Štylistika slovenského jazyka. Bratislava, SPN 1970. 424 s.
 MISTRÍK, J.: Paralingvistické prostriedky v dialógu. Slovo a slovesnosť, 39, 1978, s. 325—327.
 PALKOVIČ, P.: Epika a dráma, javisková dráma a rozhlasová hra. Bratislava, Čs. rozhlas — Metodicko-výskumný kabinet 1974. 83 s.
 Texty rozhlasových hier: Čepčeková, E. — Belasý krčah, Ferko, M. — Posledný kráľ.

O jednej osobitosti v publicistickom štýle

JÁN PUCI

Každý jazykový prejav sa vyznačuje vlastnosťami, ktoré sú preň istým spôsobom príznačné. Každý štýl možno určiť podľa charakteru používaných jazykových prostriedkov, podľa ich výberu a usporiadania, čiže štýl možno stručne charakterizovať ako systém koordinovaných, vzájomne podmienených a usporiadaných jazykových prostriedkov, ktoré majú plniť špecifickú funkciu komunikácie.

Medzi funkčnými štýlmi má svoje pevné miesto aj publicistický štýl. Jeho hlavnou funkciou je pohotovo a cielavedome informovať. O publicistickom štýle možno hovoriť v súvislosti s komunikačnými prostriedkami všeobecne, či už ide o tlač, rozhlas, televíziu alebo film. Kým rozhlas, televízia a film využívajú slovo hlavne v zvukovej podobe, v tlači slovo vystupuje vo svojej grafickej podobe.

Tlač je zdrojom informácií pre čitateľov rozličnej profesionálnej aj vzdelanostnej úrovne a rozličných vekových stupňov, preto pri organizácii informácií, ktoré tlač poskytuje, treba mať na pamäti určité zásady. Ide predovšetkým o to, aby sa informácie poskytli rýchlo, stručne a aby upútali pozornosť čitateľov. Štýl tlače je pestrý, vyznačuje sa schopnosťou pohotovo a presvedčivo interpretovať fakty, pričom sa výrazové prostriedky používajú premyslene a úsporne. V publicistickom štýle je výrazná snaha o kondenzáciu a ekonómiu vo vyjadrovaní, aby sa poskytlo maximum informácií pri použití minimálneho počtu slov. Jednou z foriem úsporného vyjadrovania v tlači je používanie rôznych skratiek, a to v podobe iniciálových aj slabičných skratiek, čím z pôvodného viacslovného pomenovania vzniká jednoslovné pomenovanie. Tým dochádza k univerbizácii, pričom skratka utvorená takýmto spôsobom obsahuje v sebe významy komponentov, z ktorých vznikla. Tento proces sa vo väčšej alebo menšej miere vyskytuje v publicistickom štýle väčšiny jazykov.

V našom príspevku chceme poukázať na jav, s ktorým sa pomerne často možno stretnúť pri čítaní periodickej tlače, a to v titulkoch a hlavne v malých novinárskych správach — notickách, ktoré sa do našej tlače dostávajú prekladaním z cudzojazyčných prameňov, v našom prípade z angličtiny.

Publicistický štýl v angličtine je charakteristický svojím sklonom k fyzickému zužovaniu tvarov a väzieb tým, že vynecháva pomocné slovesá, členy, spojky, príponu množného čísla a najmä predložky, ktorými sa v angličtine vyjadrujú aj pádové vzťahy. Takto „oklieštené“ výrazy sa používajú na tvorenie osobitného typu združených pomenovaní, ktoré stoja pred určeným podstatným menom. Napr.

spojenie *the secretary of the League of Young Communists* (tajomník Ligy mladých komunistov) po vynechaní nepojmových slov dáva spojenie *Young Communist League secretary*. V anglickom publicistickom štýle sa takéto združené pomenovania s veľkou obľubou transformujú do značiek, pričom značky zachovávajú svoje miesto pred určeným menom a vystupujú vo funkcii prívlastku. Napr. uvedené združené pomenovanie získa podobu *Y. C. L. secretary*. Takéto spojenia sa používajú na označenie štátov, rozličných organizácií a spoločností, politických strán a pod.

Aj pri čítaní slovenskej tlače sa často stretávame s používaním takýchto značiek, avšak na rozdiel od angličtiny stoja spravidla za určeným menom vo funkcii nezhodného prívlastku v genitíve. Napr.:

Návrat čs. delegácie zo zasadnutia Výkonného výboru *RVHP*. (Pravda, 20. 1. 1979) — Za splnenie uznesenia 12. zasadnutia *ÚV KSČ*. (Pravda, 20. 1. 1979) — Generálny tajomník *ÚV KSSZ*, predseda Prezídia Najvyššieho sovieta ZSSR Leonid Brežnev sa vrátil včera z krátkej priateľskej návštevy v Bulharskej ľudovej republiky do Moskvy. (Pravda, 20. 1. 1979) — Podľa názoru väčšiny krajín *EHS* musí Španielsko najprv absolvovať istú záručnú lehotu. (Pravda, 7. 11. 1978) — Delegáciu *PKS* na rozhovoroch viedol generálny tajomník strany Á. Cunhal. (Pravda, 24. 12. 1978) — Odsúdeniahodné rozhodnutie *USA*. (Pravda, 17. 3. 1978) — Protiváhou nebezpečných imperialistických plánov, ktoré sa jasne prejavili na washingtonskom zasadnutí *NATO* v máji 1978, je zásadná a dôsledná politika ZSSR. (Pravda, 13. 1. 1979)

Ale aj v slovenskej periodickej tlači možno nájsť prípady, keď značky stoja pred určeným členom; tak to býva najmä pri komentovaní udalostí z anglického alebo amerického politického, hospodárskeho a kultúrneho života, zväčša pri prekladoch takýchto správ z angličtiny. Tu badať trojaký postup:

1. Prekladá sa určujúca zložka (pôvodná značka sa substituuje ustáleným slovenským ekvivalentom) aj určená zložka a obidve zložky sú spojené spojovníkom.

Šesť západoeurópskych rodín sa priam s uľahčením vystaňovalo z *EHS-vily* a vrátilo sa do Anglicka, NSR, Holandska, Belgicka, Talianska a Francúzska (*EHS* = Európske hospodárske spoločenstvo). (Smena, 5. 4. 1974) — Pokus s *EHS-rodinou* bol teda neúspešný. (Smena, 5. 4. 1974) — *EHS-latinčina* [nadpis v Pravde, 20. 10. 1978] — Nečudo, že sa už dávnejšie ozývajú hlasy za jednotnú *EHS-reč*. (Pravda, 20. 10. 1978) — Hneď aj uviedli niekoľko konkrétnych príkladov: televízia by sa v modernej *EHS-latinčine* volala „televisorum“, gramofónová platňa zas „discus sonans“. (Pravda, 20. 10. 1978) — *OH-disciplíny* [OH = olympijské hry] [nadpis v Pravde, 21. 5. 1976] —

OH-menu. Kuchári pripravili „olympijské menu“ z európskych, ale i estónskych národných jedál. [Pravda, 19. 5. 1978]

2. Častejšie sú prípady, keď si určujúca zložka [značka] ponechá svoju cudzojazyčnú podobu a preloží sa iba určovaná zložka, pričom sa jednotlivé zložky spájajú spojovníkom. Napr.:

A to veliteľstvo *US-jednotiek* v Nemeckej spolkovej republike nechcelo pripustiť. [Pravda, 11. 10. 1974] — V ročnom prepočte to znamená, že za zločiny vysielané v *US-televízii* v rámci zábavných programov by aj veľmi mierni sudcovia museli vyniesť rozsudky asi 200 000 rokov väzenia! [Pravda, 20. 1. 1978] — *US-index* 78. Školy dostali podrobné zoznamy „nežiadúcich“ kníh, ktoré museli ihneď vyradiť zo školských knižníc... [Pravda, 8. 12. 1978] — *Sadizmus US-polície* [nadpis v *Smene*, 18. 6. 1970] — *US-filatelii*. [nadpis v *Pravde*, 16. 12. 1977] — Padajú *US-bomby* [nadpis v *Smene*, 18. 8. 1970] — *US-Manet*. Newyorské Museum of Modern Art usporiadalo koncom minulého roku výstavu diel popredného francúzskeho impresionistu Maneta. [Pravda, 21. 1. 1978] — Americká armáda podnikala pred sedemnástimi rokmi tajné pokusy na ľuďoch — vojakoch i civiloch, ktorým bez ich vedomia dávala *LSD-drogy*. [Pravda, 27. 10. 1978] — Ale čože to bolo oproti ďalšiemu „prekladu“ podareného *US-tilmočníka!* [Svet socializmu, 31. 1. 1978] — *TV-vodič* [TV = television] [nadpis v *Pravde*, 31. 1. 1978] — *GM-rekord USA* — Najväčšia automobilka Spojených štátov — General Motors Corp. v Detroit — oznámila, že rok 1977 bol pre ňu rekordný. [Pravda, 24. 3. 1978] — *CD-zlodej*. V Londýne zatkli po revízií vyššie postaveného úradníka, a to pre vážne podozrenie, že v priebehu tohto roku ukradol z pokladnice ministerstva zahraničných vecí vyše 700 000 libier šterlingov. [Pravda, 24. 11. 1978] — Profesor Oliveira zo Sao Paula v Brazílii je naslovovzatý odborník v problematike UFO [neidentifikovaných lietajúcich objektov]. Ale teraz stojí pred záhadným *UFO-problémom*. [Pravda, 29. 12. 1978]

V tlači sme našli aj príklady bez spojovníka medzi jednotlivými zložkami:

Jednou z oblastí, ktorá sa teší popularite, je elektroakustika a aplikovaná elektronika. Býva označovaná nálepkou *HIFI TECHNIKA*. Výborné výsledky dosahuje *hifi klub* v Martine [hifi = high fidelity = akostná reprodukcia]. [Pravda, 11. 12. 1978] — V Rakúsku máme päť domkov s manželskými párami, ktoré ale nepatria do našej *SOS organizácie*, *SOS detské dediny* v Rakúsku už odchovali 300 dospelých mužov a žien. [Smena, 21. 7. 1968] — Súčasne začali ustupovať pod údermi vojsk frontu jednotky 6. tankovej *SS armády*, aby sa vyhli obkľúčeniu. [Pravda, 22. 3. 1975]

3. Vyskytujú sa prípady, keď sa do slovenčiny preberajú spojenia, v ktorých určujúca zložka [značka] aj určovaná zložka sú v pôvodnom cudzojazyčnom znení bez prekladu. Ide teda v podstate o citáty z iných jazykov. Napr.:

James Thornwell tvrdí, že pred sedemnástimi rokmi, keď slúžil v *US-Army*, ho bez jeho vedomia zneužili na pokusy s drogami. [Pravda, 27. 10. 1978] — Poručíčka Lou Folletová sa zas vzdala svojej dôstojníckej hodnosti, dobrovoľne demobilizuje z *US-Army* a vráti sa do USA. [Pravda, 11. 10. 1974]

Treba, pravda, dodať, že v slovenskej periodickej tlači možno nájsť značky pred určenou zložkou aj v pôvodných, nepreložených textoch, tie však nahrádzajú prídavné mená vo funkcii zhodného prívlastku, pričom sa s určenou zložkou spájajú so spojovníkom. Napr.:

Kampaň proti *N-smrti*. (*N* = neutrónový) (nadpis v Pravde, 11. 2. 1978) — Za zákaz *N-bomby* (nadpis v Pravde, 8. 2. 1978) — odborári proti *N-zbraňam* (nadpis v Pravde, 21. 4. 1978) — Kontrakt o spolupráci pri výstavbe *A-elektárne*. (*A* = atómový) (nadpis v Pravde, 14. 9. 1971) — Protest proti *A-cvičeniam* (nadpis v Pravde, 2. 9. 1974) — *A-pokus* USA (nadpis v Pravde, 2. 9. 1974)

Pri skúmaní uvedených prípadov sa natíska otázka, ako ich posudzovať z hľadiska normy spisovného jazyka. V článku sme poukázali na to, že aj v publicistickom štýle v slovenčine sa v značnej miere využívajú rozličné skratky a značky, ktoré však na rozdiel od angličtiny stoja spravidla za určeným menom ako nezhodný prívlastok v genitive. Na druhej strane ak značka stojí pred určeným menom, reprezentuje zhodný prívlastok. Obe dva prípady použitia značiek zodpovedajú norme spisovnej slovenčiny. Toto však nemožno bez výhrad povedať o prípadoch, ktoré prenikajú do slovenskej periodickej tlače preberaním a prekladaním z anglických prameňov, i keď nebránia komunikatívnosti. Značky ako *EHS*, *OH*, *GM*, *CD*, *US*, *UFO* a pod. vznikli skrátením viacslovných pomenovaní a tie v slovenčine (nie však v angličtine) stoja aj vo svojom plnom znení, aj vo forme značiek a skratiek ako nezhodné prívlastky za určenou zložkou (*EHS-rodina* — rodina *EHS*, *OH-disciplíny* — disciplíny *OH* a pod.).

Niektoré z uvedených cudzojazyčných značiek by bolo možné nahradit' slovenským výrazom, napr. *US* — *americký*, čo umožňuje zachovať postavenie pôvodnej značky pred určenou zložkou. Napr. *veliteľstvo US-jednotiek v NSR* — *veliteľstvo amerických jednotiek v NSR*; *zločiny vysielané v US-televízii* — *zločiny vysielané v americkej televízii*; *sadizmus US-polície* — *sadizmus americkej polície* a pod. V iných prípadoch možno použiť opis, pričom treba vychádzať z kontextu. Napr. *CD-zlodej* — *diplomat zlodejom* a pod.

Podľa nášho názoru možno zaujať zmierlivejší postoj k prípadom, keď sa preberá celé cudzojazyčné spojenie bez prekladu ako citátové. Napr. *keď slúžil v US-Army*; *dobrovoľne demobilizuje z US-Army*. Tento prostriedok umožňuje zachovať lexikálnu expresívnosť s cieľom

upútať pozornosť čitateľa nápadnými stylistickými prvkami bez narušenia komunikatívnosti.

Na záver chceme zdôrazniť, že publicistický štýl svojimi formami aj obsahom je v ustavičnom pohybe a cieľavedomým výberom importovaných aj prispôbovaných výrazových prostriedkov vytvára nové možnosti ich uplatnenia.

*Katedra jazykov Vysokej školy dopravnej
ul. Marxa-Engelsa 38, Žilina*

Prepis francúzskych mien do ruštiny a do slovenčiny

KAREL SEKVENT

Pri používaní francúzskych vlastných mien v slovenskom kontexte sa stretávame s niektorými problémami, najmä v súvislosti so skloňovaním (v pôvodnom jazyku sa totiž nesklonujú pomocou pádových prípon), s pravopisom v nepriamych pádoch a s výslovnosťou. Pravidlom však je zachovávanie ich pôvodnej grafickej podoby. To sa, pravda, netýka malého počtu zdomácnených zemepisných mien, napr. *Paríž* [Paris], *Brusel* [Bruxelles], *Lurdy* [Lourdes], *Remeš* [Reims]. Pravidlá slovenského pravopisu (11. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971, s. 34) umožňujú tiež namiesto francúzskej grafémy *ç* písať *s* (v súlade s výslovnosťou), napr.: *Besançon* — *Besanson*.

V ruštine sa naopak pôvodný pravopis francúzskych (ale aj inojazyčných) mien zásadne upravuje (ak sa necitujú v latinke) podľa ich výslovnosti a s prihliadnutím na možnosti azbuky. Ruská grafická podoba zavše sa od pôvodnej natoľko vzdiali, že je takmer nemožné rekonštruovať z nej pôvodný pravopis.

Tento celkom odlišný prístup k písaniu cudzích vlastných mien v slovenčine a v ruštine treba mať na pamäti pri prekladaní rusky písaných materiálov určených na publikovanie v slovenskej tlači.

Pri prevode ruskej grafickej podoby francúzskych mien do slovenčiny nevznikajú ťažkosti pri známych menách. Prevod sa realizuje vlastne substitúciou: ruská podoba mena sa nahradí známou správnou francúzskou podobou. V slovenskej tlači tak nájdeme dosť francúzskych mien v bezchybnej pravopisnej podobe aj v textoch preložených z ruštiny, napr. *Charles de Gaulle*, *Montesquieu*, *Gustave Eiffel*, *Jean Marais*, *Chartres*.

Na druhej strane však v textoch prevzatých z ruských prameňov zisťujeme nesprávny (t. j. francúzskemu úzu nezodpovedajúci) pravopis

pri menej známych a menej bežných francúzskych menách. Neuplatnila sa tu substitúcia, lež prepis do latinky alebo pokus o rekonštrukciu, ktorý mal len malú nádej na úspech. Na ilustráciu uvedieme niekoľko príkladov z tlače. Vo fejtóne *Zimný Paríž* prevzatom z *Izvestij* [Práca, 3. 2. 1979, s. 4] sa popri menách v správnej podobe (niektoré sme uviedli vyššie) vyskytujú chyby v týchto menách: *P. Sabatieho* (4. pád mena známeho spisovateľa) — ide o *P. Sabatiera*; *F. Bjenvenno* (budovateľ parížskeho metra) — správne *F. Bienvenüe*; *Varen* (stanica parížskeho metra) — správne *Varenne*. Pochybnosť vyvoláva aj meno *André Garo* (správca Eiffelovej veže). *Dauzatov Dictionnaire étymologique des noms de famille et prénoms de France* (3. vyd. Paris, Larousse) totiž podobu *Garo* neuvádza. Do úvahy pripadajú najmä podoby *Garaud*, *Garot* a prípadne aj ďalšie. Nemohli sme ich však overiť. To isté možno konštatovať aj o mene *Vonellie* [Týždenník aktualít, 15.—21. 1. 1979, č. 3, s. 12]. Pravdepodobne iba nedopatrením má meno generálneho tajomníka Všeobecnej konfederácie práce (CGT) tvar *Ségury* [Týždenník aktualít, 20.—26. 11. 1978, č. 47, s. 4] namiesto *Séguy*.

Ide teda zväčša o pomerne drobné odchýlky od francúzskeho pravopisu. Dá sa však povedať, že pre väčšinu čitateľov znamenajú oslabenie identifikačnej funkcie týchto mien a informatívnej hodnoty textu. Navyše sa môžu stať prameňom rozkolísanosti pravopisnej podoby francúzskych mien v slovenskom kontexte.

Najspoločlivejšiu cestu k identifikácii náležitej pravopisnej podoby francúzskych mien by mal podľa nášho názoru ukázať autor ruského textu, ktorý by mal prekladateľovi poskytnúť potrebné informácie. Encyklopédie, slovníky, ba ani úzky kontakt so životom súčasného Francúzska nezaručujú možnosť overiť alebo poznať pravopis mnohých francúzskych mien.

Rozhodne však nemožno pri prepise francúzskych mien vychádzať zo zásad písania cudzích mien v ruštine a pokúšať sa o spätnú rekonštrukciu bez poznania pôvodného pravopisu. Ruský pravopis cudzích mien sa totiž spravuje nielen ich výslovnosťou (tu sa hovorí o transkripcii), ale v menšej miere aj ich grafickou podobou (tu ide o transliteráciu). Obe dva postupy sa vzájomne prelínajú a navyše dochádza často k rozličným odchýlkam. Uvedieme niekoľko príkladov, v ktorých sa prepisujú mená z azbuky do latinky podľa zásad určených Pravidlami slovenského pravopisu [s. 106—107], aby sme ukázali, ako sa môže odchýliť takto prepísaná podoba od pôvodnej francúzskej podoby.

Prestupovanie sa transkripcie a transliterácie možno ilustrovať na francúzskom pismene *h*, ktoré sa nikdy nevyslovuje. Keď sa neobjaví v ruskom prepise, ide o transkripciu, napr. *Onore* (*Honoré*), *Acfeľd*

[Hatzfeld], *Anrio* (Henriot). Keď je zaň *g*, ide o transliteráciu, napr. *Giugo* (Hugo), *Gektor* (Hector), *Glacint* (Hyacinthe). Pri transliterácii sa zachovávajú zdvojené spoluhlásky (vyslovujú sa ako jednoduché spoluhlásky), napr. *Miusse* (Musset), *Sossiur* (Saussure), *Mo-passan* (Maupassant), *Diubelle* (du Bellay), *Rollan* (Rolland), *Barres* (Barrès), *Mitteran* (Mitterand), nerobí sa to však dôsledne, napr. *Talejran* (Talleyrand), *Brižit* (Brigitte), *Sent-Etien* (Saint-Etienne).

Nedôslednosti sú v ruštine pri prepise francúzskeho *u*, porov. *Lusien* (Lucien), *Giustav* (Gustave), *Ďuma* (Dumas), *Driuon* (Druon) na jednej strane a *Drejfus* (Dreyfus), *Artur* (Arthur), *Don Žuan* (Don Juan), *Panurg* (Panurge) na druhej strane.

Hlásková skupina *ill* sa niekedy prepisuje ako *j*, napr. *Vijon* (Villon), *Vajian* (Vailland), inokedy ako *l*, napr. *Šatil'on* (Châtillon), *Kamil'* (Camille).

Francúzske *eu* sa prepisuje ako *e*, napr. *Sent-Bev* (Sainte-Beuve), *Ežen* (Eugène), *Rišelie* (Richelieu), *Er* (Eure), *Degrije* (Desgrieux), ale aj ako *io*, napr. *Grioz* (Greuze), *Babiof* (Babeuf).

Pri prepise sa dokonca niekedy prizera na kombinatorické varianty foném. Napr. nosové *a* sa prepisuje ako *am*: *Riubampre* (Rubempré), *Dambrez* (Dambreuse), ale aj ako *an*: *Šanfleri* (Champfleury).

Francúzske podobne alebo rovnako znejúce mená (homofóny) sa v ruštine stávajú homografmi (rovnako sa píšucimi menami), napr. *Sen* (Saint i Seine), *Žorž* (Georges i George), *Briuno* (Bruno, Brunot i Bruneau).

Nevyslovované hlásky sa v ruskom prepise prirodzene nezachytávajú, napr. *Flober* (Flaubert), *Sevr* (Sèvres), *Beranže* (Béranger), *Malo* (Malot), *Rembo* (Rimbaud), *Domie* (Daumier), čo niekedy vedie ku grafickej podobe značne vzdialenej od pôvodnej, napr. *Tibo* (Thibault), *Keno* (Queneau), *Eno* (Esnault).

V ruštine sa cudzie mená zakončené na samohlásku nesklonujú. V slovenčine sa naopak skloňujú, napr. *Queneau* sa skloňuje podľa vzoru *chlap* — 2. pád *Queneaua* atď. V nepriamych pádoch sa koncové spoluhlásky vyslovujú, napr. *Malot* sa v 1. páde vyslovuje *maló*, v ďalších pádoch *malota*, *malotovi* atď. Podobne *Daumier*: v 1. páde *domjé*, v ďalších *domjéra*, *domjérovi*; *Dubois*: v 1. páde *dübua*, v ďalších *dübuaša*, *dübuašovi*.

Z uvedených príkladov vidno, že prepis francúzskych mien do ruštiny je pomerne zložitý (naša ilustrácia by sa ešte viac skomplikovala, keby sme prizerali aj na prepis mien z iných jazykov) a má aj určitý vplyv na ich skloňovanie. V slovenčine sa pôvodný pravopis mien zachováva a mená sa vo veľkej väčšine prípadov aj skloňujú. Tieto rozdiely medzi ruštinou a slovenčinou treba rešpektovať pri prekladaní ruských materiálov do slovenčiny.

Hlásky *m* a *n* v prevzatých a domácich slovách

KONŠTANTÍN PALKOVIČ

1. V cudzích slovách prevzatých do slovenčiny nastávajú pri zaraďovaní do domáceho hláskového systému isté hláskové zmeny. Takéto zmeny vznikajú často aj v slovách, v ktorých je spoluhláska *m* alebo *n*. Tieto hlásky sa navzájom zamieňajú, vypúšťajú a pod. Zmeny sú podmienené zvukovou blízkosťou týchto dvoch hlások. Sú to nosové hlásky (nosovky), ktoré sa navzájom odlišujú miestom tvorenia. Hláska *m* je perná (pernoperná), hláska *n* je ďasnová (predodasnová). Poukážeme na niektoré chybné hláskové zmeny, ktoré môžeme pozorovať v ústnych alebo aj písomných prejavoch. Ide o rozličné druhy hláskových zmien.

Neistota alebo chyby pri používaní vznikajú najmä v slovách s dvoma nosovými spoluhláskami, napr. *n-n*: *Tanzánia*, *Bandung*, *šansón*, resp. *m-m*: *emblém*, *sámum*, *sympťóm*, *mimika*, *mumifikovať*, alebo s dvoma rozličnými nosovkami, napr. *n-m*: *penzum*, *numulit*, *enzým*, *konzum*, *fantóm*, resp. *m-n*: *kompenzácia*, *gramofón*, *kimono*, *Samson*, *kombajn*, *trombón*, alebo s troma nosovými spoluhláskami, napr. *moment*, *monzún*, *mezenchým*, *Guantánamo*, *bedminton*, *animizmus*, *metonymia*, *kompetentný*.

Ak sa v slove vyskytnú blízko seba dve rozličné nosové hlásky, nastáva pri nepresnej výslovnosti zmena ich poradia, tzv. prešmyknutie. Často počujeme vyslovovať slovo *permanentný* a hovorové *permanentka* v podobe *pernamentný*, *pernamentka*. Základ slova je latinského pôvodu (lat. *permanere* má význam „zostávať“). Podobne sa chybné používa aj slovo *remunerácia* vo význame „peňažná odmena“ a hovorí sa *renumerácia* (z lat. *remuneratio* „odmena“). Slovo *renumerácia* vo význame „prečíslovanie“, ktoré sa vyskytuje veľmi zriedka (nezaregistroval ho ani Slovník slovenského jazyka, uvádza ho J. Mistrík, 1976, s. 120), má za základ latinské sloveso *numerare* „počítat, vyplácať“.

V slovách s dvoma odlišnými nosovými spoluhláskami nastáva tzv. asimilácia (spodobovanie) na diaľku. Druhá, odlišná nosová hláska v slove sa prispôbi prvej a vzniknú dve rovnaké hlásky. Napr. slovo *chryzantéma* sa nesprávne vyslovuje (resp. aj píše) ako *chryzanténa* (príp. *krizanténa*), prvá časť zložených slov začínajúcich sa časťou *mini-* sa chybné (niekedy aj zo žartu) vyslovuje ako *mimi-* (napr. *mimisukňa*). Ide hádam o vplyv slov ako *mimóza*, *mimika*, *mimikry*, hoci tu máme iný slovotvorný typ (ale máme *minimum*, *minuskula*). Inak prevzaté podstatné mená zakončené na *-a* majú pred pádovou

príponou tak *m*, napr. *epiderma*, *sperma*, *krizma*, *izoterma*, *tantiéma*, *schizma*, ako aj *n*: *karanténa*, *kantiléna*, *trichína*.

V slovách s dvoma alebo troma hláskami *n*, ktoré sú v tom istom slove blízko seba a tvoria s inou spoluhláskou skupinu, sa jedno *n* pri nepozornej výslovnosti často vypúšťa. Napr. *korešpondent*, *korešpondencia* ako *korešpodent*, *korešpodencia*, *kontingent* ako *kontigent*, *inštinkt*, *inštinktivny*, ako *inštikt*, *inštiktívny*, *konjunktív* ako *konjuktív*, *browning* ako *broving* (resp. *bróvink*), *konjunktúra*, *konjunkturalizmus* ako *konjuktúra*, *konjunkturalizmus* a i. Tu ide o podobné nesprávne zjednodušovanie spoluhláskových skupín na uľahčenie výslovnosti, ako je to aj v iných slovách cudzieho pôvodu, napr. *inekcia* (správ. *injekcia*), *tintúra* (správ. *tinktúra*). Spoluhlásku *n* treba zachovávať v spoluhláskovej skupine aj v slovách *Kominterná* a *superintendent*, kým v slove *malkontenti* sa môže prvé *n* vynechať (aj forma *malkotenti* je správna).

Často badáme rozpaky pri písaní *m* a *n* na konci slova. Stáva sa tak najmä pri novších a menej známych slovách. Napr. slovo *skanzen* sa nesprávne vyslovuje alebo aj píše ako *skanzem*, slovo *parfum* ako *parfun* (resp. *parfén* a pod.). Inak sa na konci prevzatých slov vyskytuje tak spoluhláska *m*, napr. *ekzém*, *angström*, *totem*, *jódoform*, *napalm*, *cytozóm*, *Jarolim*, *Pobedim*, *pantomím*, *Anzelm*, *parenchým*, *opossum* (i *oposum*), ako aj spoluhláska *n*: *tajfún*, *harlekýn*, *manekýn*, *apartmán*, *parmezán*, *molybdén*, *tampón*, *aerodýn*. Vypúšťanie koncovkej nosovej spoluhlásky je nesprávne, napr. *kombaj* (správne *kombajn*). Nesprávne je aj pridávanie *n* v slove *respektíve* (vplyvom prísloviek na *-ne* sa chybné hovorí *respektívne*).

Niekedy sa zamieňa *m* a *n* aj v slovách, v ktorých nie sú dve nosové spoluhlásky, napr. v slovách zakončených na *-mia* a *-nia*. Hovoríme a píšeme *Mezopotámia* (často sa používa nesprávna forma *Mezopotánia*), *Eufémia*, ale *Mauretánia*, *Ifigénia*. Takto sú zakončené prevažne špeciálne odborné výrazy, napr. na *-mia* sa končia lekárske termíny *anémia*, *urémia*, *leukémia*, na *-nia* zasa *asténia*, *schizofrénia*, *narkománia* a i.

Iba druhom nosovej spoluhlásky sa odlišujú zakončenia zložených slov na *-chrómia*, napr. *polychrómia* (z gréc. *chróma* „farba“), a *-chrónia*, napr. *synchronia* (z gréc. *chronos* „čas“), na začiatku slov aj v podobe *chromo-*, napr. *chromozómy*, a *chrono-*, napr. *chronológia*. Slová *monografia* (z gréc. *monos* „jediný“) a *nomografia* (z gréc. *nomos* „zákon“) sa odlišujú iba poradím nosových spoluhlások. Podobne sa odlišujú dvojice *-tómia*, napr. v slove *anatómia* (z gréc. slovesa *temnein* „rezať“) a *-tónia*, napr. v slove *monotónia* (z lat. *tonus* „zvuk“). Hlásky *m* a *n* sa nesprávne zamieňajú vplyvom podobnosti slov v zemepisných názvoch *Palermo* a *Salerno* (nespráv. *Salermo*).

Najviac problémov robí písanie nosových spoluhlások vnútri slova, najmä v spoluhláskových skupinách. Keď si takéto slová všimneme bližšie, môžeme zistiť isté zákonitosti. Cudzie predpony a s nimi zhodné začiatky slov sa píše podľa výslovnosti, t. j. pred perno-perným *b* a *p* je *m*, pred nepernými spoluhláskami sa píše *n*. (Pred pernozubným *f* a *v* je osobitná situácia; o tom sa zmienime ďalej.) Napr. *im-/in-*: *impresia*, *import*, *imperfektum*, *imbecilný*, no *indiferentný*, *indirektný*, *incipit*; *kom-/kon-*: *komparatív*, *komponovať*, *kompost*, *kombinát*, ale *koncentrát*, *konštelácia*; *sym-/syn-*: *sympatia*, *symbiôza*, ale *syntéza*, *synchronia*. Podobne je to aj pri slovách so začiatočným *an-/am-*: *antracit*, *antropológ*, ale *ambit*, *ambulancia*, *amputovať*, ďalej *en-/em-*: *enkláva*, *enzým*, no *embryo*, *embargo*, ako aj so začiatočným *pan-/pam-*: *panteón*, *pankreas*, ale *pampúch* (dávnejšie *zdomácnené*).

Taká istá pravidelnosť sa uplatňuje aj v inej časti slova. Pred nepernými spoluhláskami sa píše *n*: *tango*, *Kongo*, *junker*, *fanta*, *kontesa*, *hortenzia*, *penzia*, *Zanzibar*, pred perno-pernými hláskami *b* a *p* sa píše *m*: *bambus*, *embargo*, *cimbal*, *jamb*, *romboid*, *Kambodža*, *Zambia*, *Mozambik*, *Hamburg*, *tramp*, *šimpanz*, *pluskvamperfektum*, *Olympia*. Z tejto pomernej pravidelnosti sú niektoré výnimky. Napr. spoluhláska *m* sa niekedy píše pred nepernými spoluhláskami: *Tomsk*, *Hámre*, *mums*, *omša*, *vikomt*, *kamža*, *pemza*, *Kremža*, *kamzik* (v hovorových slovách *kumšt*, *kumštovať* je správna aj forma *kunšt*, *kunštovať*), spoluhláska *n* zasa pred perno-pernými spoluhláskami *Donbas* (ide o skratkové slovo), *Orenburg*, *medicinbal*, *bonbón*, *Istanbul* (podľa spôsobu písania v pôvodnom jazyku, predtým sa u nás písalo *Istambul*), *nonpareille*.

Podľa výslovnosti (pred pernými spoluhláskami s *m*, inak s *n*) sa píše aj poľské vlastné mená. Ide vlastne o prepis špeciálneho poľského písmena *ę* označujúceho nosové *e*: *Jendrychowski*, *Osvienčim*, *Ćenstochová*, *Zaremba*, *Ostrembski*, a písmena *ą* (nosové *o*): *Soncz* — *Dombrowski* (porov. Dvonč, 1975, s. 42).

Osobitne si treba všimnúť písanie spoluhlások *m* a *n* pred pernozubnými *f* a *v*. V začiatočnom *in-* sa píše spoluhláska *n*. Napr. *infekcia*, *inflácia*, *informácia*, *inventár*, *invariant*, *investovať*. Aj v začiatočnom *kon-* sa píše prevažne *n*: *konferencia*, *konfekcia*, *konfigurácia*, *konflikt*, *konvent*, *konvencia*, *konvoj*, *konvikt*, ale s *m* sa píše slovo *komfort*. V ostatných prípadoch, resp. pozíciách slova je rozdiel. Pred *f* sa píše prevažne spoluhláska *m* ako pred perno-pernými spoluhláskami. Napr. *amfóra*, *amfiteáter*, *emfyzém*, *emfáza*, *pamflet*, *Pamfília*, *symfónia*, *tromf*, iba v časti *pan-* je *n*: *panfóbia* (tak ako *pan-slavizmus*, *pangermánsky* ap.). Pred spoluhláskou *v* sa zasa častejšie píše *n*, napr. *panva*, *kanva*, *rekonvalescent*.

2. V domácich slovách sa uvedené pravidlo neuplatňuje. Spolu-

hláska *m* sa môže vyskytovať aj pred nepernými spoluhláskami, napr. *hromžiť*, *pomsta*, *záмка*, *zamdlieť*, a zasa spoluhláska *n* prichodí aj pred pernicami, napr. *honba*, *ženba*, *hanba* (ale vyslovuje sa *hamba* a pod., porov. Kráľ, 1976, s. 310). Pre zaujímavosť uvádzame, že na strednom Slovensku (v západnej časti južných stredoslovenských nárečí, v menšom rozsahu aj inde, porov. Peciar, 1941—42, s. 201, 1946—48, s. 123 a n.) sa v istej časti nárečí každé koncové *-m* mení na *-n*, napr. *iden*, s *chlapon*, alebo každé koncové *-n* a *-ň* sa mení na *-m*, napr. *aspom*, *kuom* (*kôh*). Prislúšníci týchto nárečí občas prenášajú takúto chybnú výslovnosť aj do svojich spisovných prejavov.

Spoluhlásky *m* a *n* sa zamieňajú v tvaroch slovesa *vziať*. Hovorí sa *veznem*, *vezni* atď. namiesto náležitého *vezmem*, *vezmi* a pod. [Tisíc poučení..., 1971, s. 336]. Pri niektorých priezviskách sú bežné formy so spoluhláskou *m* i *n*. Záleží na osobnom úze nositeľa priezviska. Napr. *Šimkovič* — *Šinkovič*, *Tomkovič* — *Tonkovič*, *Šimko* — *Šinko*. Používanie miestneho názvu *Hamuliakovo* v podobe *Hanuliakovo* [Mistrič, 1976, s. 378] je nesprávne. V skupine *mn* sa niekedy vo výslovnosti nesprávne vypúšťa spoluhláska *n*, napr. *domienka* (správne *domnienka*), v niektorých nárečiach aj v slovách *Hromice*, *míška* (namiesto *Hromnice*, *mniška*). Hláska *n* sa vypúšťa aj v slovese *napodobniť* a jeho odvodeninách, a tak vznikol variant *napodobiť*. Podobné dublety (dvojtvary) sú aj pri slovesách *premiestniť* — *premiestňovať* (aj s predponou *roz-*, *u-*), *rozradostiť*, *ulútostiť sa*, *zopravdoviť*, *zmnohonásobiť* (aj v zloženinách s prvým komponentom *zviač-*, *zosto-*, *späť-* a i.), t. j. správne sú aj podoby *premiestniť* — *premiestňovať*, aj podoby *premiestniť* — *premiestňovať*. V slove *priesečník* je náležitá len forma s *n*. Forma *priesečník* (odvodzovacím základom je sloveso *preseknúť*) je nesprávna.

3. Pri používaní cudzích slov v spisovných prejavoch môžeme pozorovať tieto všeobecné tendencie: Na konci slov (niekedy aj v inom postavení) sa nosové *m* a *n* navzájom zamieňajú. V spoluhláskovej skupine vnútri slova sa často vypúšťa spoluhláska *n*, ak sa vyskytuje v dvoch susedných slabikách. V skupine s inými spoluhláskami vnútri slova sa píše nosové spoluhlásky prevažne podľa výslovnosti. Pred pernými spoluhláskami (najmä pred *b* a *m*) sa píše perné *m*, pred inými spoluhláskami zasa ďasnové *n*. V slovách, v ktorých sa vyskytuje *m* i *n*, sa uplatňuje tendencia po vzájomnom prispôsobovaní (asimilácia na diaľku) alebo po zmene poradia (prešmyknutie). Niektoré z týchto tendencií sa v menšej miere prejavujú aj v domácich slovách, najmä v istých nárečiach. Vo všetkých spomenutých prípadoch ide o chyby proti spisovnej norme (výslovnostnej i pravopisnej). Ako vidieť, výslovnosti i písaniu spoluhlások *m* a *n* treba venovať pozornosť nielen v prevzatých výrazoch, ale aj v niektorých domácich slo-

vách, najmä v tých oblastiach slovenského jazyka, kde sa hlásky *m* a *n* v nárečiach zamieňajú.

Z prevzatých slov treba osobitnú pozornosť venovať najmä týmto výrazom s chybnou výslovnosťou hlások *m* a *n*: *permanentný*, *permanenka* (nespr. *pernamentný*, *pernamenka*), *remunerácia* vo význame „mimoriadna peňažná odmena“ (nespr. *renumerácia*), *chryzantéma* (nespr. *chryzanténa*), *Mezopotámia* (nespr. *Mezopotánia*), *korešpondent*, *korešpondencia* (nespr. *korešpodent*, *korešpodencia*), *konjunktív* (nespr. *konjuktív*), *inštinkt* (nespr. *inštikt*), *skanzen* (nespr. *skanzem*), *pamflet* (nespr. *panflet*), *Istanbul* [staršie, dnes už nespr. *Is-tambul*], *Salerno* (nespr. *Salermo*). To sú najčastejšie chyby. Ale aj inak si treba pri osvojovaní prevzatých slov (tzv. internacionalizmov) osobitne všimnúť a uvedomiť, kedy sa v príslušnom slove píše *m*, kedy *n*.

Filozofická fakulta UK
Gondova 2, Bratislava

LITERATÚRA

DVONČ, L.: O prepisovaní niektorých cudzích písmen do slovenčiny. Slovenská reč, 40, 1975, s. 41—47.

KRÁL, Ā.: Spoluhláska *n*. Kultúra slova, 10, 1976, s. 306—312.

MISTRÍK, J.: Retrográdny slovník slovenčiny. 1. vyd. Bratislava, Univerzita Komenského 1976. 736 s.

PECIAR, Š.: K etymológii slovenského *načim-način*. Slovenská reč, 9, 1941—42, s. 196—202.

PECIAR, Š.: K slovenským nárečovým zmenám *-m* *-n* a *-n* *-m*. Linguistica Slovaca, 4—6, 1946—48, s. 121—133.

Tisíc poučení zo spisovnej slovenčiny. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 372 s.

ROZLIČNOSTI

Vyjadrovanie bodového časového údaju v hodinách

0. Na vyjadrenie časového údaju v hodinách sa v slovenčine používa alebo bezpredložkový časový akuzatív (4. pád) alebo lokálový (6. pád) výraz s predložkou *o*.

1.0. Bezpredložkový časový akuzatív (na otázku *kedy?*) je skratkovým vyjadrením: *Vlak odchádza, prichádza šesťnásť (hodín) tridsaťdva (minút); zasadanie sa začína desať pätnásť; príchod autobusu je sedem hodín dvadsať minút.*

1.1. Tento spôsob sa málo používa pri údajoch celých hodín, polhodín a štvrt hodín, lebo tam by často mohol vzniknúť dvojzmysel: veta *Čakám ťa deväť hodín* bežnejšie vyjadruje mieru trvania deja (na otázku *ako dlho?*) ako časový bod (*čakám ťa o deviatej*).

2.0. Na vyjadrenie časového bodu v celých hodinách sa používa predložkový lokál. Rozbor materiálu však ukazuje, že všetky tieto výrazy nemajú rovnaký charakter.

2.1. Prevahu majú spojenia predložky *o* s lokálom radovej číslovky v ženskom rode: *o druhej, o piatej, o deviatej, o dvanástej, o sedemnástej, o dvadsiatej štvrtej* (hodine).

2.2. Pri údaji o prvej hodine sa nepoužíva radová číslovka, ale lokál singuláru od základnej číslovky *jeden, jedna, jedno: o jednej* (hodine).

Túto okolnosť uvádza J. Oravec. Iné gramatické príručky vrátane Morfológie slovenského jazyka na to neupozorňujú. Ani Slovník slovenského jazyka (SSJ II, 1960, s. 403) túto skutočnosť nedokladá ani nevysvetľuje.

2. 3. Údaj o časovom bode druhej, tretej a štvrtej hodiny sa môže v slovenčine vyjadriť dvojakým spôsobom: alebo lokálom radovej číslovky (*o druhej, o tretej, o štvrtej hodine*) alebo pomocou lokálu základnej číslovky (*o dvoch, o troch, o štyroch* — hodinách), čo má charakter hovorový. Doteraz sa v našej gramatickej literatúre na túto okolnosť nepoukázalo. Slovník slovenského jazyka síce dokladá tieto prípady, ale nejednotne: pri hesle *dva* (SSJ I, 1959, s. 347) sa uvádza spojenie *o dvoch* ako ľudové, pri hesle *tri* (SSJ, IV, 1964, s. 544) je spojenie *o troch* ako hovorové a menej bežné. Pri hesle *štyri* (SSJ, IV, 1964, s. 468) niet takejto exemplifikácie. V súčasnej beletrii zachytil podobu tohto druhu R. Sloboda (Narcis, 1965) v reči postavy (teda nie v autorskej reči): „*O troch bude svetlo,*” povedal Urban.

Aj tieto údaje nás oprávňujú zaradiť takýto spôsob vyjadrovania do celkového systému, ktorý môžeme podať v prehľadnej tabuľke (kurzívou je označený hovorový spôsob vyjadrenia):

Hodina	1	2	3	4	5—24
Základná číslovka	<i>o jednej</i> (hodine)	<i>o dvoch</i> (hodinách)	<i>o troch</i> (hodinách)	<i>o štyroch</i> (hodinách)	
Radová číslovka		<i>o druhej</i> (hodine)	<i>o tretej</i> (hodine)	<i>o štvrtej</i> (hodine)	<i>o piatej— dvadsiatej- štvrtej</i> (hodine)

3.1. Časový bodový údaj s minútami sa rovnako vyjadruje predložkovým lokálom: *vlak odchádza o jednej hodine tridsiatich dvoch minútach, o sedemnástej hodine štyroch minútach*. Údaj o minútach sa častejšie a bežnejšie vyjadruje radovou číslovkou: *o jednej hodine tridsiatej druhej minúte, o sedemnástej hodine štvrtej minúte*. Skratkové vyjadrenie *vlak odchádza o sedemnásť tridsať* je v spisovnom jazyku menej bežné.

3.2. Rovnaký spôsob sa používa aj pri vyjadrovaní sekúnd: *kozmetická loď pristála o pätnástej hodine tridsiatej minúte deviatej sekunde*.

3.3. V hovorových spojeniach typu *o štyroch hodinách tridsiatich minútach* alebo *tridsiatej minúte* sa slovo *hodina* nikdy nevynecháva. (Na rozdiel od údajov v celých hodinách, kde je fakultatívne.)

4.1. Časový údaj o polhodinách má v porovnaní s dosiaľ uvedenými prípadmi zas trochu odlišný charakter.

Pri takýchto údajoch sa z údajov o hodinách *nepoužívajú* hovorové podoby *o dvoch, o troch, o štyroch* (hodinách), ale popri základnej číslovke *jeden* iba radové číslovky: *o pol jednej, ale o pol druhej, o pol dvanástej* (hodine).

5. 1. Pri údajoch o štvrt hodinách sa mení charakter slovného spojenia.

5.1.1. Prestávajú sa používať údaje o hodinách pomocou radových čísloviek a používajú sa základné číslovky v akuzatíve s predložkou *na*: *odchod (čakám ťa) o štvrt, o tri štvrte na jednu; o štvrt, o tri štvrte na dvanásť*.

5.1.2. V týchto spojeniach sa prakticky používajú iba číslovky od jeden po dvanásť, ale nie od trinásť do dvadsaťštyri. Spresnenie údajov sa dosahuje ďalším lexikálnym určením: *o štvrt na jednu (popoludní alebo po polnoci), o tri štvrte na sedem (ráno alebo večer), o štvrt na desať (ráno, predpoludním al. večer)*.

6. Iný spôsob vyjadrovania časového bodu v hodinách *nejestvuje*. Použitie predložky *v* (*odchod v hod.*) je v slovenčine cudzie. Môže byť alebo mechanickým prepisovaním z češtiny (*odchod v pět hodin*, po slovensky *o piatej* [hodine], alebo na vývesných tabuliach odchodov dopravných spojov sa neopodstatnene vychádza zo spojenia: *odchod v pracovné dni, v deň pred sviatkom, v deň pred pracovným dňom*, kde je vyjadrovanie časového údajov pomocou predložky *v* opodstatnené.

Pre spisovnú slovenčinu je charakteristické vyjadrovanie časového bodu v hodinách iba pomocou predložky *o*, ako sa uvádza v bodoch 2–5 tohto príspevku.

M. Marsinová

Výslovnosť mien typu *Horatius*, *Sallustius* a pod.

Niekedy badať rozpaky pri čítaní latinských mien, v ktorých je slabika *ti*. Niektoré bežnejšie latinské mená sa používajú v čiastočne poslovenčenej podobe a tak sa uvádzajú aj v normatívnych príručkách, napr. *Ovídius*, *Horácius* a iné, najmä menej známe; v niektorých prácach z rímskeho staroveku (napr. V. Zamarovský, *Dejiny písané Rimom*, Bratislava 1971) si všetky mená zachovávajú pôvodnú podobu. Je preto na mieste poznámka o tom, ako sa príslušné latinské mená vyslovujú.

Všimnime si, v akej podobe sa slabika *ti* vyskytuje a ako sa vyslovuje. Po spoluhláskach *s*, *x* a *t* sa vyslovuje *ti*. Napr. *Sallustius*, *Antistius*, *Sextius*, *Ostia*, *Attius*.

Takisto (t. j. ako *ti*) sa vysloví, keď je slabika *ti* medzi dvoma spoluhláskami. Napr. *Quintillus* (kvintilus), *Justinianus*, *Valentinianus*, *Hostilianus*. Rovnako sa vysloví aj v gréckych menách, napr. *Miltiades*, *Plotinos*, *Pýti*.

Keď je slabika *ti* v inej polohe, t. j. po samohláske alebo zvučnej spoluhláske, vyslovuje sa ako *ci*. Napr. pred zakončením *-us*: *Horatius* (horácius), *Lucretius* (lukrécius), *Terentius* (terencius), *Propertius* (propercus), *Lucretia* (lukrécia), *Latium* (láciom), ako aj pred zakončením *-anus* a *-alis*: *Martianus* (marciánus), *Diocletianus* (dioklecianus), *Gratianus* (graciánus), *Domitianus* (domiciánus), *Martialis* (marciális).

K. Palkovič

SPRÁVY A POSUDKY

Dobrá kniha o západoeurópskej integrácii

(D. Šíbl: Protirečivý charakter západoeurópskej integrácie. 1. vyd. Bratislava, Nakladateľstvo Pravda 1977. 360 s.)

V Nakladateľstve Pravda v edícii Knižnica politickej ekonómie vyšla zaujímavá kniha zaoberajúca sa analýzou západoeurópskej integrácie. Jej autor doc. Ing. Drahoš Šíbl, CSC., v nej nadväzuje na svoje predchádzajúce práce rozoberajúce integračné procesy v súčasnom kapitalistickom svete. Na tomto mieste chceme venovať pozornosť jazykovej a štylistickej stránke publikácie.

Knižka je napísaná dobrým odborným štýlom, zrozumiteľným a prístupným aj čitateľovi menej informovanému o problémoch politickej ekonómie. Autor využíva jednoduché vety i kratšie jednoduché súvetia, napr.: *Postavenie migrujúcich robotníkov je veľmi zložité a neutešené. Zahraniční robotníci plnia v kapitalistickom reprodukčnom procese osobitnú funkciu. Vykondávajú naj-*

ťažšie, najšpinavšie, nekvalifikované, nádennícke práce, pracujú na najrizikovejších úsekoch — v ťažobnom, stavebnom, chemickom, kovospracujúcom priemysle. Preto nečudo, že ich postihuje najvyšší počet pracovných úrazov. [179]

Jednoduché vety a súvetia strieda autor podľa potreby aj so zloženými súvetiami: *Buržoázia imperialistickej Európy nestála len tvárou v tvár domácejmu revolučnému hnutiu. Vznikom svetovej socialistickej sústavy sa dostala do jej bezprostrednej blízkosti. Európsky kontinent sa stal miestom, na ktorom sa stretávajú triedne hranice obidvoch svetových spoločenských systémov. Vplyv svetového socializmu sa prejavoval predovšetkým v tom, že „ukázal ľudstvu perspektívu oslobodenia od imperialismu“, že svojimi úspechmi vo všetkých oblastiach ekonomiky, sociálneho, spoločenského a politického života sa názorne dokumentovalo, že „jedine socializmus je schopný riešiť zásadné problémy, pred ktorými ľudstvo stojí“.* (27)

Príznačné pre posudzovanú knihu je množstvo odborných termínov z oblasti politickej ekonómie a z príbuzných vedných disciplín, no aj iných špeciálnych výrazov. Sú to jednak termíny prevzaté z angličtiny (*know-how, swingové úvery, dumpingový*), jednak termíny utvorené z grécko-latinských základov (*intervencionizmus, protekcionizmus, chemizácia, komoditná štruktúra, imigrant, multiplikačný, importér, diverzifikácia, konglomerátny, dis-parita, substitút, koexistovať, prognózovať*). Často sú to zložené slová typu *multinacionálny, transnacionálny, polycentrický, eurocentrický, mikrointegrácia, makrointegrácia*. Niektoré menej známe termíny autor vysvetľuje najčastejšie v zátvorke tak, že uvedie domáci ekvivalent alebo opis, napr. *swingové úvery (swing — možnosť rozmachu)*, s. 327, *multinacionálne (mnohonárodné) monopoly* (223). Inokedy v texte použije opis a potom jednoslovný prevzatý termín, ktorý využíva v ďalšom výklade, napr.: *Zavádza spoločný pohyblivý kurz (floating) voči doláru medzi menami Francúzska, NSR, Belgicka, Holandska, Luxemburska a Dánska. Veľká Británia, Írsko a Taliansko na spoločný floating nepristúpili.* (117—118)

Typickými prevzatými lexikálnymi prostriedkami, ktoré sa utvorili na základe potreby adekvátne vyjadriť niektoré znaky západoeurópskej integrácie, sú slová typu *eurodolár, eurofrank, euromarka, eurošek*.

Iným znakom autorovho odborného štýlu je používanie zložených slov utvorených z domáceho a cudzieho základu, napr. *makroúroveň, samofinancovanie, mikroúroveň*. Z ďalších lexikálnych prostriedkov upozorňujeme ešte na špeciálne výrazy typické pre odborný štýl: *zmedzinárodňovanie (hospodárskeho života), predpádkovaný (kapitál), koprodukované (výrobky), preorientácia, nediskriminácia, znovuzačlenenie*.

Text publikácie je z jazykovej stránky pripravený starostlivo. Kniha patrí z tejto stránky k dobrému štandardu. Napriek tomu sa kde-tu vyskytli drobné nedostatky. V nasledujúcej časti si všimneme dodržiavanie platnej kodifikácie, a to podľa jednotlivých jazykových rovín, no upozorníme aj na niektoré ďalšie javy. Najprv venujeme pozornosť slovej zásobe.

V posudzovanej knihe sa dôsledne používa prídavné meno *konfliktný* (s. 5, 64 atď.) utvorené od podstatného mena *konflikt* príponou *-ný*, no predponové prídavné meno je utvorené príponou *-ový, bezkonfliktný* (56). Obidve prídavné mená, t. j. utvorené príponou *-ný* aj príponou *-ový*, sú náležité,

no v jednej publikácii bolo primeranejšie vybrať iba jedno z nich a potom ho dôsledne používať. Prihovárame sa skôr za podobu s príponou *-ový*, ktorá je zreteľnejšie vzťahová, t. j. za podoby *konfliktový*, *bezkonfliktový*. Podobne sa používajú dve podoby podstatného mena utvoreného od slova *odbyť*, a to podoba *odbytisko* [19] i *odbytie* (231, 244, 262). Aj tu sa prihovárame za jednu z nich, a to za podobu utvorenú príponou *-isko*. Podoby na *-ište* sú totiž na ústupe a v súčasnosti sa používajú iba vtedy, keď ide o významovú diferenciáciu (napr. *stanovisko* — *stanovište*). A ešte jedna dvojica, z ktorej sa mal vybrať súcejší člen: *počiatok* [11, 95, 228] a *začiatok* (90, 229). Z tejto dvojice radíme používať podobu *začiatok*, lebo podoba s predponou *po-* je štylisticky príznaková. To isté platí aj o prídavnom mene *počiatočný* [12, 76, 89]. Vo vete *Ich konečným následkom je snaha neutralizovať úsilie nadnárodných inštitúcií* [52] sa namiesto podstatného mena *následok* malo použiť podstatné meno *dôsledok*, lebo v nej ide jednoznačne o význam „čo z daných skutočností logicky vyplýva“ a tento význam má práve podstatné meno *dôsledok*. Vo vete *...jej obsah zlata odpovedal obsahu zlata predinflačného dolára* [119] by sme uprednostnili sloveso *zodpovedať*. Namiesto časovej spojky *keď* nemožno na začiatku vedľajšej časovej vety použiť opytovaciu príslovku *kedy*, ako sa to stalo vo vete *...od čias veľkej hospodárskej krízy, kedy sa zjavne ukázalo...* [123, správne *...keď sa zjavne ukázalo*]. V spojení *opravárenská služba* [40] bolo treba použiť prídavné meno *opravársky* (prídavné meno *opravárenský* je odvodené od slova *opraváreň*, kým prídavné meno *opravársky* sa vzťahuje na *opravárstvo* ako odbor pracovnej činnosti; v uvedenom prípade šlo o vzťah k opravárstvu). Sloveso *prehlásiť* má význam „odhlásiť z jedného miesta a prihlásiť na iné miesto“, preto ho nemožno používať namiesto slovesa *vyhlásiť* vo význame „vyniesť úsudok o niečom“, ako sa to stalo vo vete *EHS prehlásilo systém asociácie za otvorený* (235). Podoba slovesného podstatného mena *posilovanie* (*posilovaním exportných schopností našich výrobkov* — 324) je nespisovná; správne je *posilňovanie*. Slovníkové príručky uvádzajú názov niekdajšej váhovej jednotky *uncia* a hodnotia ho ako zastaraný, preto prekvapuje, že sa na niektorých miestach vyskytla práve táto podoba [*1 uncia zlata* — s. 212]. Na označenie váhovej jednotky v anglickej sústave váh sa používa slovo *unca*. Výraz *až na* [*až na výnimky* — 82, 131] sa zo štylistického hľadiska hodnotí ako hovorový, preto by sme v odbornej publikácii dali prednosť predložke *okrem*. V spojení s prídavným menom sa na vyjadrenie zvýšenej miery vlastnosti má používať ukazovacie zámeno *taký* (*taká, také*), nie príslovkové zámeno *tak* [*tak závažné, tak náročné* — 295, *tak pokročilá* — 217]. V texte publikácie sa častejšie použilo slangové slovo *odzva* [123, 135, 232, 257, 309], hoci na inom mieste sa použil aj jeho spisovný náprotivok *ohlas* [*pozitívny ohlas* — 234]. Viac ráz sa vyskytlo štylisticky príznakové sloveso *činiť* [186, 229, 242, 237] namiesto sloviess *rovnáť sa, byť, tvoriť* a podobne aj podstatné meno *čiasťka* [98, 169, 236] vo význame „číselné vyjadrenie peňazí“ namiesto slova *suma*.

Používanie ukazovacieho zámena *tento* (*táto toto*) v odkazovom postavení sa nepokladá za korektné. Preto sa vo vete *Tieto vzhľadom na svoje sociálno-ekonomické postavenie patria k buržoáznej triede* malo buď zopakovať podstatné meno z predchádzajúcej vety, na ktoré sa viaže citovaná veta, teda

Tieto osoby vzhľadom na..., alebo sa malo použiť ukazovacie zámeno *tie*: *Tie vzhľadom na...* Podobná chyba sa vyskytla aj na s. 175 a 347.

Zaujímavá situácia vznikla pri používaní slovesa *zlepšiť* a jeho tvarov. V prvej časti a v závere knihy sa používa sloveso *zlepšiť* (napr. s. 109, 288, 311), kým v strednej časti podoba *vylepšiť* (a jej tvary — s. 139, 144, 145, 148, 182, 203, 212, 231), proti ktorej sú výhrady z hľadiska ústrojnosti (porov. aj *zhoršiť*, nie *vyhoršiť*). Podobne je to aj so slovesom *usilovať* sa: v strednej časti knihy sme si poznačili nezvratnú podobu *usilovať* v spojení *usilovať o niečo* (*usilujú o odstránenie* — 178, *usilujú o zrušenie* — 197, *usilujú o posilnenie* — 249), ktorá je nespisovná.

V posudzovanom texte sú veľmi frekventované vyjadrenia so slovesom *dôjsť* (*dochádzať*), a to aj v takých prípadoch, kde by sa vystačilo s plnovýznamovým slovesom v určitom tvare, napr. *zatiaľ nedošlo k uplatneniu spoločnej politiky* (81 — *zatiaľ sa neuplatnila spoločná politika*), *súčasne dochádza aj k poklesu tempa rastu japonského vývozu* (240 — *súčasne klesá aj tempo rastu*). Proti častému používaniu konštrukcií so slovesom *dôjsť* (*dochádzať*) sa už vyslovili námietky aj na stránkach Kultúry slova.

V niektorých prípadoch sa v posudzovanej knihe použila iná predložka, ako vyžaduje súčasná kodifikácia. Uvedieme niekoľko príkladov: *tempo rastu bolo u EZVO* (60 — správne *v EZVO*), *požiadať o súhlas k týmto rozhovorom* (82 — *na tieto rozhovory* alebo *s týmito rozhovormi*), *podmienky pre zladenie rozdielnych postupov* (86 — *podmienky na zladenie*), *u tejto produkcie* (219 — *pri tejto produkcii*), *budú pripravené k deklarácii* (201 — *na deklaráciu*). V tejto súvislosti treba upozorniť na to, že predložka *mimo* sa viaže s 2. pádom, nie so 4. pádom, preto sú chybné spojenia *ostali mimo pozornosť* (143), *leží mimo dosah* (222), *mimo rámec* (99, 136, 229, 251). Správne má byť *mimo pozornosti*, *mimo dosahu*, *mimo rámca*. Vo vyjadrení *prechod od v podstate pasívnej politiky...* (342) sa dve predložky *od a v* dostali vedľa seba, čo je v rozpore so všeobecne platnou zásadou, že predložka musí stáť pri mene, s ktorým sa spája. Vyjadrenie malo správne vyzerať takto: *prechod od politiky...*, ktorá je (*bola*) *v podstate pasívna*.

Súčasná morfológická kodifikácia sa v posudzovanej knihe dodržiava dôsledne. Našli sme iba tri prípady jej porušenia: *medzi devízovými kurzami* (213 — správne *kurzmi*), *medzi koncernami* (225 — *koncernmi*), *práčiek* (230 — správne *práčk*).

Zo syntaktických nedostatkov upozorňujeme na nenáležitú väzbu *obchodovať niečím* (*obchoduje hotovými výrobkami* — 259), ktorú sme našli namiesto náležitej predložkovej väzby *obchodovať s niečím*. Podobne je to aj s väzbou podstatného mena *obchod* (*obchodu poľnohospodárskymi výrobkami* — 63, 77), kde má byť takisto predložková väzba (*obchod s poľnohospodárskymi výrobkami*). Predložková väzba s predložkou *s* sa však žiada aj vo vyjadrení *k voľnému trhu s priemyselnými výrobkami* (nie *trhu priemyslovými výrobkami* — 63). V spojeniach *prepukajú v obchodné vojny* (93), *vyústiť v jednotnú koncepciu* (127) odporúčame uprednostniť bežnejšiu väzbu s predložkou *do* s 2. pádom: *prepukajú do obchodných vojen*, *vyúsťujú do jednotnej koncepcie*.

Osobitnú pozornosť chceme venovať interpunkcii. Hoci sa interpunkcia

v prevažnej miere používa v zhode s platnou kodifikáciou, našli sme aj niekoľko opakujúcich sa prípadov, na ktoré hodno upozorniť, lebo sú, dá sa povedať, typické. Najprv si všimneme písanie čiarky v rámci jednoduchej vety. Čiarka sa nemá písať pred členskou spojkou *alebo*: *zväzok medzi dvoma, (!) alebo viacerými štátmi* (41); *vztahujúci sa na kapitalistický, (!) alebo socialistický integračný proces* (48). Čiarka nemá byť ani pred výrazom *vrátane*: *...nečlenských krajín, (!) vrátane rozvojových krajín* (266); *medzinárodný tovarový pohyb, (!) vrátane medzinárodného pohybu poľnohospodárskych výrobkov* (81). Čiarkou sa nemá oddeľovať ani tesný prívlastok stojaci za nadradeným podstatným menom, napr. *s krajinami, (!) produkujúcimi naftu* (103); *...ktorá by disponovala prostriedkami, (!) potrebnými na financovanie* (72). Naopak čiarkou sa od ostatnej vety oddeľuje rozvitý prechodník: *...na druhej strane však podporujú prílev zahraničného kapitálu(,) prihládajúc na možnosť zvýšenia zamestnanosti* (227, podobne aj na s. 38).

V súvetiach sa často zabúda na to, že čiarka sa píše nielen pred vloženou vedľajšou vetou, ale aj za ňou. Na ilustráciu uvedieme aspoň dva príklady na porušenie tejto zásady: *Roky, ktoré uplynuli od založenia Európskych spoločenstiev (,) ukázali...* (142); *Sily, ktoré pôsobia proti týmto snahám (,) sú však značné...* (165, podobne aj na s. 148, 171, 184, 202, 349).

Z pravopisných javov treba upozorniť na neodôvodnené písanie veľkého začiatočného písmena v slove *Svetová* v názve *II. Svetová konferencia o obchode* (87). Súčasťou názvu je číslovka, preto v prídavnom mene *svetová* má byť malé *s*: *II. svetová konferencia o obchode* (pozri o tom Pravidlá slovenského pravopisu, 11. vyd., s. 41). Naopak s veľkým začiatočným písmenom sa majú písať názvy *Federálne ministerstvo zahraničných vecí, Federálne ministerstvo pre technický a investičný rozvoj, Federálne ministerstvo financií*, lebo pomenúvajú jedinečné, najvyššie inštitúcie v našej republike, a teda sú to vlastné mená (v posudzovanej publikácii sa tieto názvy na s. 324 píše s malým začiatočným písmenom).

Písanie zložených prídavných mien sa zhoduje v prevažnej miere so všeobecne uplatňovanými zásadami. Správne sa so spojovníkom píše napr. tieto zložené prídavné mená: *vedecko-technická (revolúcia, spolupráca), sociálno-ekonomický (proces, vývoj), organizačno-ekonomické (úsilie), spoločensko-ekonomické (podmienky)*. No v spojení *mechanizmus zahranično-ekonomických vzťahov* (81) sa zložené prídavné meno má písať bez spojovníka, teda *zahraničnoekonomický*, lebo medzi jednotlivými zložkami je určovací, (zahraničná ekonomika, resp. ekonomika týkajúca sa zahraničia), nie priradovací (zahraničný a ekonomický) vzťah, na čo poukazuje aj spojenie *v oblasti zahraničných ekonomických vzťahov* uvedené na tej istej strane, prípadne zložené prídavné mená *zahraničnoobchodný* (82) a *zahraničnopolitický* (86). Prekvapuje nejednotné písanie zložených príd. mien na troch stranách idúcich za sebou: *obchodno politickým formuláciám* (321), *v obchodno-politickej oblasti* (322), *niektoré časti obchodnopolitického charakteru* (323). Z uvedených troch možností písania uvedeného výrazu pokladáme za správnu iba tretiu, teda písanie dohromady (*obchodnopolitický*), lebo jednotlivé zložky sú tu v určovacom vzťahu (vychádza sa zo spojenia *obchodná politika*).

Publikácia *Protirečivý charakter západoeurópskej integrácie* aj napriek uvedeným drobným nedostatkom patrí z jazykovej stránky — ako sme už konštatovali — medzi dobrý štandard publikácií vychádzajúcich v Nakladateľstve Pravda.

M. Považaj

SPYTOVALI STE SA

Prílesná oblasť. — L. B. z Nitry sa spytuje: „V južných okresoch Slovenska som sa stretol so spojením *prílesné oblasti* namiesto spojenia *podhorské oblasti*. Je toto spojenie z hľadiska spisovnej normy správne?“

Prídavné meno *prílesný* nezachytáva Slovník slovenského jazyka, pretože ide o novotvar, ktorý sa začal používať až v súčasnosti. O rovnakom type slova z hľadiska tvorenia písal M. Považaj (Večerník, 17. V. 1974), ktorý si všimol v poslednom čase veľmi frekventované slovo *prímestský*, napr. v spojeniach *prímestská rekreačná oblasť*, *mapy prímestskej rekreácie*.

Slovo *prílesný* je vzťahové prídavné meno, ktoré má význam „ležiaci, nachádzajúci sa pri lese, v blízkosti lesa“. Rovnakým typom vzťahových prídavných mien sú slová *príbrežný* — ležiaci, nachádzajúci sa v blízkosti brehu; *prícestný* — stojaci pri ceste (stĺp, strom), *prídomný* — nachádzajúci sa pri dome; *prímorský* — ležiaci, vyskytujúci sa pri mori (štát, krajina, mesto); *príušný* — ležiaci v blízkosti ucha (žlaza) a spomínané prídavné meno *prímestský* — nachádzajúci sa pri meste, neďaleko mesta, v okolí mesta.

Všetky uvedené prídavné mená vznikli z predložkového spojenia (z predložky *pri* a z príslušného prídavného mena utvoreného od základného slova pomocou prípony *-ský, -ný*), teda podľa rovnakého slovotvorného modelu. V novoutvorených prídavných menách sa mení krátke *i* v predložke *pri* zo slovotvorného základu na dlhé *í* v predpone *prí-* v odvodenom slove. Do tohto slovotvorného modelu patrí aj vzťahové prídavné meno *prílesný*, ktoré je zo slovotvorného hľadiska správne utvorené a z významového hľadiska ide tiež o obohatenie, keďže novotvar umožňuje diferencovať medzi podhorskou a prílesnou oblasťou, čím sa presnejšie pomenúva objektívna realita.

E. Bajžíková

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Ročník 13, 1979, č. 6. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Hlavný redaktor PhDr. Ján Kačala, CSc. Grafická úprava Oto Takáč. Technická redaktorka Marta Paráková. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, 884 19 Bratislava, Gottwaldovo nám. 6/VII. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Vytlačili TSNP, závod Ružomberok v júni 1979. Povoľené výmerom SÚTI 7/11.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia, Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries distributions rights are held by JOHN BENJAMINS. N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1979

Cena Kčs 3,—